

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG GAZDASÁGI ÉLETE

A földkérdés és mezőgazdasági szervezeteink

Irta: Teleki Ádám gróf

Nemzeti életünk alapja a föld, illetve a falu, mert az itt élő kétmillió magyarnak 85 százalékát földművesek alkotják és a nemzeti vagyon legnagyobb része a gazdatársadalom kezében van.

Már pedig, ha a gazdatársadalom az alap, akkor erre kell felépíteni az egész társadalom szerkezetét. El kell tudja tartani a nemzeti életben szükséges vezető értelmiséget és a mezőgazdaság szerveit is.

A magyar gazdatársadalom egy bizonyos fokig viselte a multban és fokozottabban kell vállalja a jövőben a nemzeti élet összes terheit. Akkor, azt hiszem, senki sem kételkedik annak a tételnek a komolyságában, hogy a vezetés is a föld joga, tehát a magyar gazdatársadalomé is.

Röviden ez a helyzet és a megítélésben ma már sokan egyetértünk. A háboru utáni új magyar nemzedék nagy része főleg abban különbözik az előző korosztályoktól, hogy megélhetési viszonyai miatt is kénytelen volt elfordulni a várostól és érdeklődési körében, szinte teljes egészében, a magyar falut helyezi. Vizsgálódásának tárgyát tehát a nemzeti alap képezte és így felismerte annak jelentőségét. Tevékenységét pedig erre a sikra helyezte át és lassan ugyan, de sok ellenszenvvel és gátlással megküzdve, eljutott odáig, hogy a közvélemény előtt már kezd derengeni és kezdi beismerni, hogy ez az igazság és az az igazi út, amit az új nemzedék követ. Addig viszont, amíg a magyar falu ki tudja termelni saját vezető értelmiségét, fel kell tenni a kérdést, mit csináljon a mai magyar értelmiség és milyen kötelezettségei állanak fenn a magyar gazdatársadalommal szemben.

Szükség van egy olyan egészséges mezőgazdasági politikára, a mely felöleli a földművelők összes létkérdéseit, azokat tanulmányozza és a megoldáshoz segíti.

A mezőgazdasági politika lényegében magában foglalja a mezőgazdaságra vonatkozó összes kérdéseket, a mezőgazdák érdekeit is védelműl szolgáló intézkedéseket és intézményeket. Foglalkozik tehát mindazokkal az elvekkkel, törvényekkel, szabályokkal, népegészségügyi kérdésekkel, amelyek népünk mezőgazdasági életével összefüggenek.

Egy kisebbségi nép mezőgazdasági politikája helyzeténél fogva szűkebb határok közé szorult, de azért sajátos helyzetében mégis nagyvonalúnak kell lennie.

A reális mezőgazdasági politika alapját a következő szempontok alkotják:

I. Figyelembe véve a román törvényhozás által irányított mezőgazdasági politikát, igyekeznünk kell azzal olyan kapcsolatot találni és teremteni, hogy népünk gazdasági érdekei figyelembe véssenek. Mezőgazdasági szakembereinknek pedig bele kell kapcsolódnia abba a munkakörbe, amely Románia mezőgazdasági életét irányítja és vezeti.

II. A második alapvető szempont a magunk felé való megszervezés, a mezőgazdasági intézmények megfelelő kiépítése, a tömörülés és azoknak az elveknek a kikristályosítása, pontos meghatározása, amelyek mezőgazdasági életünkben hivatva vannak az alaphangot megadni, azaz irányt szabni.

Belső mezőgazdasági politikánk leglényegesebb szempontjai 1.: a mezőgazdasági intézményeink megerősítése, kiépítése, a szervezés, 2. a gazdasági nevelés.

Mindkét munkának egymással párhuzamosan kell haladni.

A nevelés kétirányú legyen. Egyrésztől terjessze a szakismereteket, másrésztől öntudatosítsa és népünket a mezőgazdasági szerveinkkel szembeni kötelességeire és annak feltétlen szükségére megtanítsa.

A gazdasági nevelés vonuljon át az alsófoku iskoláktól a legfelsőbbekig, vagyis úgy az elemi, közép, mint a felső foku oktatáson is. Vannak földműves iskoláink: számszerint 4. (Legalább ötvenre volna szükség). Egy éve kísérleteztek azzal, hogy papjaink gazdasági kiképzést nyerjenek. Az iskolában való gazdasági nevelés az egyházak kezében van. Tudjuk, hogy gazdasági iskoláinkban és a többi említett iskolatípusokban ifjúságunk nagyon kicsiny százaléka nyer kiképzést. Az adott helyzetet figyelembe véve, arra kell törekednünk, hogy a gazdasági nevelést az iskolán kívül is megoldjuk. Feltétlen szükség van arra, hogy mindazok, akik a magyar gazdatársadalom életében bármilyen természetű irányító szerepet töltenek be, rendelkezzenek a szükséges gazdasági felkészültséggel.

Az iskolán kívüli gazdasági nevelésben az Erdélyi Gazdasági Egylet népi életünk átfogó gazdatársadalmi szerve. Ezt a feladatát továbbképző tanfolyamokon, szakelőadásokon, vándorelőadásokkal, gazdanapjain, mintagazdaságok létesítésével, szakfolyóirattal, népnaptárral, stb. igyekszik megközelíteni. A gazdasági nevelés ügyét szolgálják még a szakkönyvek, a szaksajtó, a napilapok. Ezeknek a legszélesebb körben való terjesztése is fontos feladat.

A helyes gazdasági nevelés feladata még a több és jobb minőségű termelés propagálása, népünk ilyen értelmű kiművelése. Vannak egyes vidékeink, ahol a mezőgazdasággal való foglalkozás másodrendű feladat volt, mint pld. Csik- és Udvarhelymegyék egyes területei, ahol az erdőgazdálkodás a lakosság főfoglalkozását és az erdőtermelésből be-

folyó bevétel fő jövedelmét adták. Az erdők túlzott kihasználásával azonban megapadt ez a jövedelem és így a régi gazdálkodási rendszer mellett a föld jövedelme a megélhetéshez szükséges összeget nem biztosítja. Megfelelő mezőgazdálkodással és állattenyésztéssel lényegesen meg lehet javítani a helyzetet. Gazdatársadalmi akció feladata egyes vidékeken megfelelő utmutatással és segítséggel szolgálni, hogy a mezőgazdálkodásból nyerhető jövedelmet a lakosság úgy fokozhassa, hogy az életszükségletét biztosítsa. Az a hatalmas kutató munka, a mely vidékenként megállapítja az ott helyes termelési, tenyésztési és más természetű kihasználási irányelveket, alapja annak az irányító munkának, mely népünk jobb megélhetését, jövedelmeinek fokozását biztosíthatja.

E kutatómunka figyelemmel van arra, hogy vannak olyan vidékek és községek is, ahol belterjes mezőgazdálkodással sem biztosítható a minimális jövedelem, ellenben olyan értékek hevernek paragon, melyeknek ipari kihasználása megfelelő jövedelmet biztosíthat. Nagy figyelem szentelendő az ipari növények termesztésére s általánosságban a mezőgazdaság iparosításának kérdésére. A szükséges helyeken levő mezőgazdasági iparosítást szövetkezetek, vagy megfelelő hitelek útján lehetne megoldani.

A helyes mezőgazdasági politikának elengedhetetlen feltétele a mezőgazdasági hitel. Sajnos, mezőgazdasági életünk nélkülözi azt az egyetemes hitelszervet, amely rendelkezésére és a szükségnek megfelelően segítségére állhatna. A konverzió által meggyöngyült hitelszerveink és a mezőgazdasági törvény ingatlan korlátozása sürgős és feltétlen fontosságúvá tette egy ilyen hitelszervnek létesítését. A mezőgazdaság jövedelmezőségét és a birtokvédelmet pedig csak erős, e célra rendelkezésre álló szervvel tudhatnánk biztosítani.

A több és jobb minőségű termeléssel kapcsolatban felmerül az értékesítésnek megoldásra váró kérdése is. Az eladók és vevők megszervezése gazdatársadalmi akciók feladata. Értékesítési szerven hálózatának kiépítése viszont az erre szolgáló intézmények feladata.

A mezőgazdasági biztosítás megfelelő megszervezése és kiépítése mezőgazdasági életünk fontos problémája és mezőgazdasági politikánk elsőrangú feladata. Állatbiztosításunk még igen kezdetleges és szórványos jelenség, pedig igen nagy jelentősége van. Gondoskodnunk kell az általános bizalmat élvező intézményről, mely a nemzettársadalomnak szolgálatára áll.

Célirányos mezőgazdálkodással, gazdasági szerveink megfelelő kiépítésével, népegészségügyünk felkarolásával, nemzeti vagyonunkat gyarapítani tudjuk. Ezen többletből népünk életszínvonalának emelésén kívül kulturigényét is fokozni tudjuk. Az öntudatosítással pedig rá lehet nevelni a magyar gazdatársadalmat arra, hogy jogainak és kötelezettségének tudatában eltartsa a népi életében szükséges összes intézményeket és azok vezetőit: az általa kitermelt értelmiséget. Abban az esetben, ha a háboru utáni új magyar nemzedék megteszi ezen a téren is kötelességeit, nyugodtan tekinthetünk jövőnk alakulása elé.

Szövetkezeti ügyünk

Irtá: Petrovay Tibor

A szövetkezeti szervezkedés már a háboru előtt is igen jelentős gazdasági és társadalmi mozgalmat jelentett s az ország területén több mint 2300 hitel és 1200 fogyasztási szövetkezet működött. A mikor a főhatalmi változás következtében Erdély magyar népe magára maradt, az állami funkciók szerepét a kellően megszervezett társadalomnak kellett átvennie s így a kisebbségi magyarság még fokozottabb mértékben fordult a szövetkezeti mozgalom felé. Csakhamar felismerte ugyanis a mozgalom nagy lehetőségeit a kisebbségi életben s elsősorban tőle várta a gazdasági erőgyűjtés és a társadalmi összetartás gondolatának a gyakorlati életben való munkálását és megvalósítását. A szövetkezeti mozgalom hármas sikon segíti elő a nemzetársadalom szervezkedésének és nevelésének ügyét: gazdasági, társadalmi és kulturális téren.

Gazdasági szerep: A szövetkezeti mozgalomnak főfeladata a gazdasági élet területén jelentkezik s ez abban áll, hogy összegyűjtse, megsokszorozza és felfokozza a kisebb gazdasági tényezők erejét, növelje jelentőségüket a gazdasági életben s bizonyos mérvű önállóságot és védelmet biztosítson számukra a gazdasági élet hatalmasságaival szemben. A magyarságnak különösképpen szüksége van arra, hogy gazdasági élete és az abból folyó ereje nemzetfenntartó szerepet töltsön be s hogy a gazdasági leromlás ideje alatt se engedje anyagi erejét széthullani. Viszont az is bizonyos, hogy helyzeténél és gyenge anyagi erejénél fogva nem gondolhat nagy tőkét igénylő és megmozgató kereskedelmi és gazdasági vállalkozásokra, tipikusan kapitalista szellemű gazdasági tevékenységre, hanem azt kell tekintse legfőbb feladatának, hogy a heverő kis tőkét termelő munkába állítsa, a belső tőkeképződés folyamatát elősegítse s a gazdasági erőtényezőket céltudatos kollaborációra vezesse. Így nyer különös jelentőséget a szövetkezeti mozgalom, főképpen a magyarság életében, melynek gazdasági szervezete csonka, hiányozván belőle a nagyipar és nagykereskedelem s melynek egész gazdasági élete ugyszólván kizárólag a nemzet 80 százalékát képező falusi és városi kisemberek tömegén és azok gazdasági erején nyugszik. Még nagyobb jelentőséget nyer az által, hogy a kisebbségi gazdaságtársadalomnak a gazdasági önvédekezés harcát is fel kell vennie az állam kisebbségellenes gazdaságpolitikája következtében.

Társadalmi szerep: A szövetkezetek azonban nemcsak gazdasági vonatkozásban, hanem a társadalmi fejlődés és előrehaladás tekintetében is nagy szerepet betöltő mozgalmat jelentenek kisebbségi életünkben. Ápolják és terjesztik a közösségi szellemet és ezzel elősegítik a kisebbségi társadalomnak szabad közösségi szellemre való nevelkedését. A szövetkezeti eszme ma mélyen korszerű, mert magába foglalja és kiegyenlíti az ellentétes világnézeteket, melyeknek szét-húzó hatása kisebbségi életünkben is károsan érződik. A szövetkezeti

mozgalom és világnézete középutat jelent az individualizmus és kollektivizmus fogalmai között. Minden szövetkezet az egyéni- és társasélet, jog, szabadság és tulajdon együttesén épül fel. A szövetkezeti szervezkedés olyan közösségeket hoz létre, mely meghagyja, sőt támogatja az egyeseket a maguk külön egyéniségükben, szabadságukban és önállóságukban, de ugyanakkor közös érdekű munkára fogja őket össze. Az önkéntes társulás öntudatos fegyelmezettsége az egyéni érdekeket a közösség érdekei alá rendeli annak a gondolatnak jegyében, hogy az egyén érdeke a közösség érdekén át nyer leginkább védelmet és érvényesülést. A szövetkezeti mozgalom a közösségi szellemre való nevelésen kívül önszegélyre és a kölcsönös támogatás parancsainak teljesítésére is nevel. A szövetkezetbe tömörülők a maguk erejéből, a maguk erőfeszítései és eszközei által törekednek céljaik elérésére. Az önszegély biztosítja a mozgalom függetlenségét, belső autonómiáját és utalja rá az egyeseket anyagi és erkölcsi képességeik maximális kifejtésére. Így a mozgalom jótékony befolyást gyakorol az egész kisebbségi magyar társadalom kialakulására, mert azt önállóságra s önkormányzatának kiépítésére neveli. A kölcsönös segítség elvének és az egymás támogatása parancsának követésével és propagálásával pedig segít kialakítani azt a kisebbségi társadalmat, a melyben az összetartás, együttműködés és szolidaritás követelménye érvényesül.

A szövetkezeti mozgalomnak különös jelentősége van kisebbségi társadalmunknak a demokratizálása tekintetében is. A szövetkezetek demokratikus intézmények, ami nemcsak belső működési módjukban, a jogok és kötelességek azonosságában nyilvánul meg, hanem abban a tényben is, hogy a széles néprétegekre támaszkodnak, azok egyedeiből alakulnak, azoknak vezetése alatt állanak s egész működésükkel az alsóbb osztályok gazdasági helyzetének megjavítására, a kisemberek társadalmi felemelésére, önállóságuk és függetlenségük biztosítására törekszenek. A mozgalom a maga eszmei tartalmánál fogva a társadalmi rétegek legszélesebb körű összefogására alkalmas s igen kiváló eszköz arra, hogy népünket a művelődés, a gazdasági erő, a társadalmi felemelkedés és az erkölcsi magatartás minél magasabb szintjére emelje.

Kulturális munka: Szövetkezeteink, különösképpen azok, amelyek falvakban és a kisebb vidéki gócpontokban működnek, a gazdasági és társadalmi munkájukon tulmenőleg igen jelentős szerepet töltenek be, mint kulturintézmények is. Alapszabályaik szerint műveltségterjesztő és ismeretpótló feladatokat is vállalnak s ma már alig van olyan szövetkezet, melynek olvasóköre, vagy kölcsönkönyvtára ne volna. Minden szövetkezet arra törekszik, hogy saját székházat emeljen, mely egyben falusi kulturháznak, népotthonnak is megfelel, ahol a falu kulturális emelése érdekében öntudatos munka folyhatik. Egyházaink munkáját is igen eredményesen egészítik ki a szövetkezetek, mert az egész mozgalomnak már keletkezése óta mélyen vallás erkölcsi jellege van. Mint erkölcsi nevelő intézmények, arra igyekeznek, hogy hiveiket s a köréje csoportosulókat magasabb erkölcsi felfogásra, önzetlenségre,

tisztultabb gondolkozásra neveljük. Ezért a falusi szövetkezetek élén mindenütt ott találjuk a különböző egyházak papjait, lelkészeit és tanítóit, akik a szövetkezetekben felismerték a vallási és erkölcsi nevelés segédintézményeit, mint a felebaráti szeretetnek gyakorlati iskoláit.

*

Hitel-szövetkezetek. A főhatalmi változás idején a Romániához csatolt területen 563 hitelszövetkezet tartozott a budapesti Országos Központi Hitelszövetkezethez. Nagyrésztük azonban már a háború és a forradalom ideje alatt beszüntette működését s miután a nemzetiségi vidékeken működő hitelszövetkezetek is kikapcsolódtak a magyar szövetkezeti hálózattól, mindössze 287 hitelszövetkezet csatlakozott az 1920-ban Kolozsváron megalakult új központhoz. Számban azóta sem történt lényeges változás, mert a gazdasági válság és a konverziós törvény következtében elhullók helyét az újonnan alakulók állandóan pótolják. E hitelszövetkezetek céljai a következők: 1. Kis betéteket gyűjteni, az apró takarékosági tőkéket felkutatni s ezáltal egyrészt népünket a takarékoság szellemében, okos beosztású és előrelátó életmódra nevelni, másrészt a falvakon heverő tőkéket az illető falu, vagy vidék gazdasági forgalmába bevonni s így nemzetgazdaságunk népi feladatokat betöltő tőkeállományát növelni. 2. Olcsó, altruisztikus személyi s a kölcsönkérő igényléséhez, gazdasági képességeihez s termelési viszonyaihoz lehetőleg alkalmazkodó kölcsönöket folyósítani, nem az üzleti hasznosság, hanem a segíteni és támogatni akarás szellemében és ezzel a mezőgazdasági és kisipari termelést előmozdítani, új beruházásokra képessé tenni és jövedelmezőségét fokozni. Hitelszövetkezeteink kihelyezése a konverziós törvény előtt 460 millióra rugott, a melyből e törvény következtében 300 millió elveszett. Az általuk kezelt betétek összege 290 millió lejt tett ki, melyből 200 milliót a betétesek a törvény következtében elvesztettek. Ezek a számok nem mutatják egészen azt a válságot, melyen hitelszövetkezeti hálózatunk keresztül ment, mivel a moratóriumok és a konverziós törvény morális értelemben vett hatása az emberi együttműködésen és megértésen alapuló hitelszövetkezeti életben sokkal nagyobb mértékben érvényesült, mint más területen. A mozgalom ereje azonban ennek ellenére sem tört meg s ha kisebb keretek és anyagi lehetőségek között is, de feladatainak további betöltésére ezután is képes lesz.

Fogyasztási szövetkezetek. Miként a hitel-, úgy a fogyasztási szövetkezetek is, mindjárt a főhatalmi változás után, külön központba tömörültek. A fogyasztási szövetkezetek központja Nagyenyeden van, számuk 300 körül változik, közösen használt tradicionális elnevezésük a „Hangya” név. Főcéljuk a következő két pontban foglalható össze: 1. A falusi lakosság vásárló erejét megszervezve, a közvetítő kereskedelem kikapcsolásával olcsó és jó minőségű közszükségleti és fogyasztási cikkekkel látni el falusi háztartásokat, ilyen vonatkozásban kedvező hatású árszabályozó szerepet tölteni be, továbbá az eddig magánhasznát képező jövedelmet a fogyasztók közhasznú jövedelmévé tenni. 2. Megszervezni a mezőgazdasági termeléshez szükséges anyagok, gépek, segédeszközök, szerszámok, vetőmagvak, műtrágya, stb. közös, tehát olcsóbb beszerzését, s ezáltal a termelés rentabilitását fokozni. A fogyasztási szövetkezeteket sem a gazdasági válság, sem a konverziós törvény nem érintette közelebbről, úgy, hogy forgalmuk és vagyonuk évről-évre nő s cselekvési képességük emelkedik. Központjuk majdnem minden nagyobb erdélyi városban tranzitó áruraktárt állított fel, melyekkel az árubeszerzést szövetkezetei számára nagy mértékben megkönnyíti és olcsóbbá teszi. Legtöbb szövetkezetnek italmérési és dohányárusítási joga van, ami működésének biztos alapokat ad.

Tejszövetkezetek. A harmadik szövetkezeti kategóriát, mely a kisebbségi magyarság gazdasági életében, mint különleges szempontu és már

kiterjedt hálózat jelentkezik, a tejszövetkezetek képezik, melyek a közösen használt „Transilvania” név alatt működnek. Keletkezésük és fejlődésük az újabb időre esik s szoros összefüggésben van gróf Bethlen László nevével s a hitelválság idejének problémáival, új tevékenységi kört és jövedelmet kereső törekvéseivel. Számuk 1930-ban még csak 3, ma már 130, de az újabb alakulásokkal ez a szám állandóan nő. Nem alkotnak külön központot, hanem a gazdasági- és hitelszövetkezetek kolozsvári központjának tagjai, melynek irányítása, ellenőrzése és kereskedelmi vezetése alatt állanak. Tulnyomó részük Maros- és Udvarhely megyében működik. Előbbiben a központ 1936-ban Marosvásárhelyen napi 20.000 liter kapacitású tejfeldolgozó telepet állított fel, minek következtében a maros megyei tejszövetkezetek nem termelnek vaját, hanem a tejet, illetve a tejszint feldolgozásra a telepre szállítják. A telep a termelt vajmennyiség legnagyobb részét a bucurești piacon, kisebb részét pedig a nagyobb erdélyi városokban értékesíti. Eddig két jelentős külföldi exportot is bonyolított le, Angliába és Palesztinába. Hasomló üzem épül jelenleg az udvarhely megyei tejszövetkezetek számára is Székelykeresztúron. A tejszövetkezetek szerepe és jelentősége igen nagy, mert állandó és biztos készpénz-jövedelmet nyújtanak a falvak lakosságának, mert működésüknek nagy kihatása van a gazdálkodásra, főképpen állattenyésztésünk fejlődésére.

Egyéb szövetkezetek. A hitel-, fogyasztási- és tejszövetkezeteken kívül az erdélyi magyarság szövetkezeti hálózatában kisebb számmal más fajtájú és speciális rendeltetésű szövetkezetek is találhatók. Számuk mindössze 35—40 között változik és szintén a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségéhez tartoznak. Ezek között elsősorban a vidék mezőgazdasági, kis- és háziipari termékeit a város fogyasztó közönségéhez juttató általános szövetkezetek érdemelnek említést. (Brassói „Ágisz”, tordai „Ave”, kolozsvári „Pitvar” és „Méhkas” szövetkezetek.) Ide tartoznak a csikmegyei erdőgazdasági szövetkezetek, a gyümölcsöt, baromfit, tojást, gyógynövényt, stb. értékesítő mezőgazdasági szövetkezetek, a cséplő- és más mezőgazdasági gépek közös beszerzésére és használatára alakult szövetkezetek, az ipari növényeket feldolgozó szövetkezetek, továbbá a városi iparosság termelő és értékesítő szövetkezetei. E szövetkezetek jelentősége ma még korántsem az, ami kívánatos volna, s inkább csak kísérletezéseket jelentenek egy nagyobb tőkét, kellő kereskedelmi szervezettséget és szakképzett személyzetet igénylő termelő és értékesítő szövetkezeti hálózat kiépítéséhez.

A jövő feladatai. A romániai magyar kisebbség szövetkezeti mozgalmára mindenekelőtt hitelszövetkezeti hálózatának új bőli erős kiépítése vár, hogy az meg tudja felelni a magyar mezőgazdaság és kisipar megnövekedett hiteligénylésének, miután a magyar mezőgazdasági és kisipari termelés az állam különleges gondoskodásának előnyeit nem élvezzi. A falusi fogyasztási- és tejszövetkezetek további megerősítése mellett hasonlóképpen elsőrendű feladatként áll előtte a mezőgazdasági termékeket értékesítő szövetkezeti hálózat kiépítése, amely ma még ugyszólván teljesen hiányzik. A mezőgazdasági termelés minőségi és mennyiségi emelése, jövedelmezőségének fokozása, új jövedelmi és gazdálkodási ágak keresése és az értékesítés aránytalanul magas hasznának a termelők számára való biztosítása oly feladatok, melyek csak a mezőgazdasági termelő és értékesítő szövetkezetek által oldhatók meg eredményesen. Hasonlóképpen fontos feladata a magyar szövetkezeti mozgalomnak a városi fogyasztó közönség megszervezése és városi fogyasztási szövetkezetekbe való tömörítése, főképpen abból a célból, hogy közvetlen kapcsolatokat létesítve a mezőgazdasági értékesítő szövetkezetekkel, a magyar falu termékeit a városi fogyasztó közönséghez juttassák el.

Szervezeti forma, jogi helyzet. A magyar kisebbségi szövetkezetek két központba tömörülnek. A hitel-, tej- és gazdasági szövetkezetek a Kolozsváron (Str. Memorandului No. 12.) levő Gazdasági- és Hitelszövetkezetek Szövetségébe a fogyasztási szövetkezetek a nagyenyedi „Hangya” Fogyasztási Szövetkezetek Központjába tartoznak. Mindkét központ mellett kü-

lön, ugynevezett Ellenőrző Unió működik, melyeknek ugyancsak tagjai az összes szövetségek. A központok működési köre kiterjed az összes csatolt területekre, az Unióéké szintén. A Központok és Uniók működése között szoros kapcsolat van és többnyire azonos személyi összetételű vezetőség irányítása alatt állanak. A központok a kereskedelmi vezetést és pénzügyi irányítást végzik, mint tőkés vállalkozások, az Uniók viszont, mint nem lukratív célu alulakulatok, a szövetségi törvény előírásai szerint a szövetségek ellenőrzését és irányítását, a szövetségi nevelés és propaganda feladatait és a hozzájuk tartozó szövetségek jogvédelmét látják el. Az Uniók feladata továbbá az új szövetségek alapszabályainak megvizsgálása, láttamozása, a működési engedélyeknek kiadása, az új szövetségek beszerzése és működésüknek elindítása. A kisebbségi szövetségi mozgalomnak tehát belső, nemzeti alapokra épített autonómiaja, szabad szervezkedési és működési joga van, az Ellenőrző Uniók azonban a bucurești Szövetségi Ellenőrző, Irányító és Szervező Központ, továbbá a Szövetségek Központi Intézetének ellenőrzése és irányítása alatt állanak. A kisebbségi szövetségek a többségiekhez hasonlóan élvezik a szövetségi törvényben (Monitorul Oficial 82. szám 1935. ápr. 6.) megállapított összes adó-, bélyeg-, szállítási- és egyéb kedvezményeket. Azok a kisebbségi szövetségek, melyek még a főtalmi változás előtt alakultak, régi alapszabályaik szerint működhetnek 1938. szept. 1-ig, amikor is kötelesek a román szöv. törvényben megállapított új alapszabályokat elfogadni. A kisebbségi szövetségi mozgalomnak az állammal szemben legfőbb törekvése az, hogy a többségi szövetségi mozgalommal való szoros kapcsolatát eredményesen kiépítse, ugyanakkor azonban továbbra is biztosítsa a maga számára a szöv. törvényben megadott és a szövetségi mozgalom szelleméből folyó önkormányzati és szabad szervezkedési jogot.

Statisztika. A Gazdasági és Hitelszövetségek Uniójához és Szövetségéhez tartozó szövetségek száma jelenleg 478, a következő megoszlás szerint: 304 hitel-, 135 tej- és 39 mezőgazdasági és ipari speciális rendeltetésű szövetség. Tagjainak száma 110.886. Az 1936. dec. 31-ével lezárt összesített mérlegük a következő képet mutatja:

AKTIVA					(ezrekben)				PASSZIVA	
	Hitel-szö- vetkezet	Tej-szö- vetkezet	Egyéb szö- vetkezet	Összesen	Hitel-szö- vetkezet	Tej-szö- vetkezet	Egyéb szö- vetkezet	Összesen		
Készpénz	7000	1200	180	8380	43000	15800	2200	61000	Alaptőke	
Kölcsönök	72000	–	–	72000	14000	2100	400	16500	Tart. alapok	
Konv. kölcs.	101000	–	–	101000	54000	–	–	54000	Konv. fed. al.	
Egyéb vagyón	19000	8000	1200	28200	129000	–	–	129000	Betét	
Ingatlan	7000	5400	7600	20000	34500	3640	11600	49740	Központ és más hitelezők	
Konv. veszt.	69000	–	–	69000	500	460	–	960	Nyeresség	
Felsz. gépek	–	4800	3620	8420	–	–	–	–		
Áru, anyag	–	2600	1600	4200	–	–	–	–		
Összesen	275000	22000	14200	311200	275000	22000	14200	311200	Összesen	

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A tejszövetkezetek évi forgalma 68 millió lej. A 478 szövetkezet közül 206-nak saját ingatlana van. A hitelszövetkezetek közül 68-nak hetibetétes, 36-nak állatbiztosító, 18-nak értékesítő, 42-nek temetkezési csoportja, illetőleg alosztálya van, 166-nak pedig népkönyvtára és olvasóköre. A központnak és marosvásárhelyi vajgyárának összesen 42 tisztviselője és alkalmazottja van, a szövetkezetek ellenőrzését 9 szakképzett és speciális ellenőri vizsgával bíró revizor végzi. A Szövetség elnöke gr. Béldi Kálmán, az Ellenőrző Unióé dr. Gyárfás Elemér, mindkét intézetnek vezérigazgatója gr. Bethlen László, a Szövetség ügyvezető igazgatója dr. Ferencz József. A marosvásárhelyi vajgyár vezetője Elekes Béla.

A Hangya Fogyasztási Szövetkezetek Központjához 320 szövetkezet tartozik. Tagjaiknak száma 66.045. Az általuk lebonyolított évi forgalom 198,640.000 lejre rug, a tagszövetkezeteknek a központjukkal lebonyolított forgalma 106,465.000 lejt tesz ki. A központnak, a vidéki tranzitó raktáraknak és az Uniónak összesen 96 alkalmazottja van. A szövetkezetek közül 196-nak saját székháza, illetve ingatlana van. A központ elnöke dr. Drexler Béla volt, halála után helye egyelőre nincsen betöltve. Az Unió elnöke dr. Harcsár Géza szatmári ügyvéd. A központ igazgatója dr. Harmath János, az Unióé Dósa Albert.

A magyar kisipar

Irta: Szabó Béni, szücs, országgyűlési képviselő

Fenti cím alatt az a magyar kisipar értendő, melyet a Romániában élő magyar nemzetiségű állampolgárok üznek.

E kisiparral, annak különféle részeivel, az impérium átvétele után, a különböző iparos és más intézmények keretében gyakran foglalkoztunk és az ilyen alkalmakkor tartott előadásokat, határozatokat a napi- és szak-sajtó kisebb-nagyobb terjedelemben ismertette is.

Tekintettel azonban arra, hogy e nagyfontosságú kérdés a magyar lakosság minden rétege előtt kellően még ma sem ismert, továbbá, mert e kérdéssel kapcsolatosan állandó változások állottak be, így szinte hézagpótlónak lehet nevezni azt az elhatározást, melynek rendjén az „Erdélyi Magyar Évkönyv” szerkesztősége a különféle kérdések közé felvette a magyar kisipar ismertetését is.

„A magyar kisipar” cím alatt olyan gazdag témakör húzódik meg, hogy azokról akár egész könyvet is lehetne írni. Azonban, mivel egy Évkönyv keretében meghatározott terjedelemben kell alkalmazkodni, ennél fogva csak kivonatosan, a kérdés főbb részeire térek ki.

Munkámat a magyar kisipar multjával kezdem, jelenével folytatom és jövő elgondolásaimmal fejezem be.

*

A magyar kisipar multja: A magyar kisipar régebbi multjában, az összes tényezők szerves összedolgozása rendjén, állandó fejlődésen ment át. A fejlődésre gyorsító hatással volt az illetékes támogató szervek megértő készsége, hátrányul szolgált az a körülmény, hogy ipari pályára tulnyomó nagy részben a szegény, vagy rosszul tanuló fiúk mentek s ezek is, kevés kivétellel, nem neveltek közvetlen utódokat s így nem alakulhattak ugynevezett iparos-dinasztiák, nem fejlődhettek lényegesebb iparos-vagyonok, melyek a jó szakképzettség mellett vezető tényezői egy-egy iparág továbbfejlődésének.

A magyar kisipar ebben az időben nagy számban adott kiváló szakmunkásokat a nyugati államoknak, kik ma kevés kivétellel, mind elismert, előkelő kis- és középiparosok az illető országokban.

Az impérium változás rendjén Romániához csatolt huszonhárom vármegye területén olyan fejlett és erős kisipar volt, hogy a természeti kincseket tartalmazó területek mellett ez a kisipar jelentette Romániának egyik legnagyobb nyereségét. Mert tudni kell azt, hogy egy ország erős kisipart és kisiparos osztályt csak több emberöltőn át és nagy áldozatokkal képes létesíteni, illetve nevelni.

A magyar kisipar jelentős részét képezte az átvett területen lévő

kisipar s ennek újabb multja a változó események sokféle képét adja. A háboru után jelentkezett a minden háborut követő nagy, de nem természetes gazdasági fellendülés. Ebben az időben a magyar kisipar is terjedelemben jelentékenyen megnövekedett. A kisiparosok pedig, a változott helyzettel járó áldozathozatal terén olyan hősiesen viselkedtek, mely népünk történetében örökéletű tény marad.

A pár éves gazdasági fellendülést követte a nagy visszaesés, amit részben a világgazdasági helyzet katasztrófális romlása, részben más, belső okok idéztek elő s melyek rendjén a magyar kisipar keretébe tartozó iparosaink ezrei mentek tönkre, vesztve ezzel kapcsolatosan értékéből és erejéből maga is kisipar is.

*

A magyar kisipar jelene: Bár a magyar kisipar tőkeértékben mérhetetlenül sokat vesztett, azért még ma is jelentékeny tényező s egyik legértékesebb nemzeti kincsünk. Sokáig abban a tudatban voltunk, hogy a gazdasági romlás a magyar kisipar nivóját, szakmai értékét is lerontotta. Megnyugvást keltő, hogy ez nem következett be. Ugyanis, az utóbbi időben, kisebb-nagyobb ipari gócpontokon rendezett kisipari kiállítások azt mutatják, hogy a magyar kisiparosság a legnehezebb körülmények között is féltve őrzi szakmája nivóját, sőt, azt sok áldozattal állandóan fejleszti is.

A legutóbbi 3 hónap alatt Szatmáron, Baróton, Szászrégenben és Nagyváradon rendezett kisipari kiállítások nagyfoku fejlődést mutatnak. Magyarázata ennek az, hogy mivel a magyar kisebbségi lakosság jelentékeny része kiszorult az egyes foglalkozási ágak területéről, a magyar kisiparosságra hárult az a testvéri feladat, hogy a kenyér nélkül maradt testvéreink, főképp pedig azok gyermekeink, tőle telhetően segítsen oly módon, hogy azokat üzemeknél alkalmazzák. Hogy pedig ezek a kisüzemek fenmaradhassanak, fejlődhessenek, ehhez legfőbb kellék az, hogy minél többet, jobbat és olcsóbbat termeljenek. E cél eléréséért iparosaink hihetetlen erőfeszítést tesznek és innen ered a kiállításokon is látható szakmai tökéletesedés.

A magyar kisipar jelenével kapcsolatosan még sok mindenre lehetne kitérni, azonban e helyen mellőzni kívántam a százszor elmondott sokféle panaszt, hogy hely jusson az e kérdéshez tartozó jövő elgondolásaimnak is.

*

A magyar kisipar jövője: A magyar kisipar jövő helyzetét bizakodással itélem meg. Bizakodásomat arra alapítom, hogy a magyarság továbbra is helyzetét felismerve, a szakmai tudással, mint népünk közkincsével bánik s azt minden erejével fejleszteni fogja. E cél elérésében nagy segítséget jelent az, hogy a kisipari pályára fokozatosan úgy szellemileg, mint anyagilag, képzett, értékes testvéreink jönnek és ami a legfontosabb, az egyes fejlődésnek indult üzemek nem

szenvednek a tulajdonos-cserék által, mint régebb, mivel ma a legtöbb üzemet a fiuk veszik át az apáktól és fejlesztik tovább.

Bizom abban is, hogy a mindenkori kormányzat végre teljesen felismeri a magyar kisipar és kisiparosságnak az országra nézve is nagy értékét és nem vonja meg a hatalom azon támogatását, amelyet a magyar kisiparosság minden tekintetben megérdemel, sőt, amelyet, mint a kötelességét minden irányban becsületesen betöltő állampolgár, el is vár.

Bizom továbbá abban, hogy a mintegy másfélmillió magyar lakosság végre teljes mértékben ráébred arra, hogy mit jelent számára a magyar kisipar, akkor, mikor nem csak szükségleteit elégíti ki, de fiainak életpályát nyújt. E téren sok keserves és megdöbbentő panaszunk van, melyeket, ha másképp nem lehet, különféle bátor műtétekkel kell orvosolnunk.

De mindenek felett, bizom a mai magyar kisiparos társadalomban, melyet, ha meg is bolygattak a különféle súlyos életküzdelmek, előbb-utóbb mégis csak ráeszmél arra, hogy fennmaradását és a magyar kisipar fejlődését csak a teljesen egységes, szervezett erő képes biztosítani. Akik a világtörténelemnek eseményekben, küzdelmekben, szenvedésekben példátlanul gazdag utóbbi évtizedeit átélték, lehetetlen, hogy ne birjanak olyan erővel, öntudattal, mely lehetőséget ne adna a saját maga és az általa képviselt magyar kisipar sorsának eredményes intézésére.

Körülöttünk elsodrással fenyegető módon zajlik az élet. Erősen egymásba kell kapaszkodnunk, hogy az ár senkit közülünk el ne sodorjon. A gátakat, melyek közül egyike a legerősebbnek a magyar kisipar, szorgos kezekkel és minden erőnkkel állandóan erősítsük addig, míg az ár nem okozhat gátszakadást.

A romániai magyar ipari munkás

Irta: Nagy István

A romániai magyar ipari munkás helyzetének felmérésénél elsősorban azt kell megállapítani, hogy az utóbbi két évtized folyamán a komoly szociológiai kutatás óvatosan elhaladt az ipari munkás mellett. A köztudat a munkást pálincaszagu, brutális alaknak rajzolja, vagy a másik végletbe esve, a magyar proletárdiktatura bőrkabátosait eleveníti fel emlékezetében Mindkét megjelenési alakjában, mint kék zubbonyos, hátborzongató kísértet lebeg a valóságtól irtózók szeme előtt. Tagadhatatlan igaz: a munkás fogalmához világnézetek csatája, forradalmak és ellenforradalmak történelme tapad. A magyar munkáság Erdélybe szakadt háborus generációjának emlékében, hazajáró-lélekként, az 1918—19-es mult kísért, csakhogy a nagy társadalmi földrengés óta u j m u n k á s t ö m e g e k nőttek fel.

Ha a kolozsvári „Dermata” kapujába állunk, vagy akár a brassói gyárak közelében s ha úgy tetszik, akármelyik bukaresti gyár előtt ólálkodunk, rögtön fölfedezhetjük, hogy a kéknek hitt munkászubbony egyik, vagy másik darabja, vagy a nadrág, vagy a kabát, olajos falusi szűrposztó. Elég néhány kérdést intézni a munkáshoz és az ipari munkások többségéről nyomban kiderül, hogy még egészen friss falusi... Különösen áll ez a román munkásról. De hasonló meglepetések érik a embert a kisipari munkásoknál is. Illetve csak az első pillanatban hőkölünk vissza, mert utána nyomban eszünkbe ötlük: voltaképpen agrárország vagyunk és az előttünk álló háziszóttest vagy székely harisnyát viselő munkást a román szempontokból végrehajtott agrárreformból — kifelejtették. S a falusi gyári munkás szemében a kisbirtok naponta ismétlődő örök tragédiája borong. A kisipari munkás a porladó kisbirtokot próbálja átmenteni a városba. A régi Bukarestet s még inkább Kolozsvárt s talán Brassót is a félfalusi munkás, vagy a kisiparos építkezési lázából kifolyólag faluszerű új külvárosok övezik. Az igazi ősmunkás főfészkei a bányavidékek: Zsilvölgye, Resica, Arad, Temesvár. A fejlődő ipar s az ezzel párhuzamosan duzzadó nagytőke érvényesülése a gazdaságpolitikában egyre több kisbirtokos alól rántja ki a földet s így bőséges emberárut zudít ezekre az ősi munkapiacokra is, az ősmunkás keservére. De tegyük hozzá azt is, hogy hadiiparosodó agrárország vagyunk és a nehézipar például Brassóban éppen most alapoz új munkásdinasztiákat a harisnyás székelyekből. Ez az átmeneti állapot aggasztóan átalakítja az ipari munkáság helyzetét. A magyar s általában az ország munkáságára a gyenge szervezettség a jellemző, ami főként félfalusi voltából adódik.

A félfalusi munkáság tudatában ma még a faluban veszendő föld, a saját házuk képe kíséri. Az ipari munkavállalás pillanatában ezeknek

megmentése, vagy az új saját otthon megteremtése lebeg célként szem előtt. Dolgozni akar sokat, legalább annyit, amennyit hajnaltól sötét estig az ekeszarva mellett robotolt. Így, ha nem találja magát szemközt szervezett ősmunkásokkal, önként tud dolgozni a nyolcórát. Testét, lelkét kicsavartatja a remélt saját otthonért. Erdélyben elég gyakori eset, hogy hétfőn reggel a városba jön egy hétre való talyigakeréknyi kenyérral és szalonnával, vagy gyümölcssel felpakkolódva s ezt eszi reggel, délben, este. Bukarestben, sőt Erdélyben is, az építkezéseknél az állványok közt, vagy a gyár nagylelkűségéből tömegbarakokban alszik. Esetleg nyolcan-tizen huzzák meg magukat egy közösen bérelt üres szobában a padlóra szórt szalmán. Előfordul, hogy egy csoport éjjel, a másik csoport nappal alszik felváltva ugyanabban a szobában, csak hogy minél többet megtakaríthassanak fizetésükből... A kellőképpen fel nem világosított bensülött munkás ellenszenvé ilyenkor határtalan iránta, mert az ősmunkás már tudja, hogy helyzete örökéltartó s ő nem alkalmazkodhatik ilyen „ideiglenes” életviszonyokhoz. Ellenszenvé pedig gyűlöletté fokozódik, amikor új munkatársa, igénytelen életmódjával, olcsóbban vállal munkát, bért letörő ellenségként mutatkozik be. Pedig majdnem mindig bértletörő. Részben a munkabérvizonyok körüli tájékozatlansága, részben a magával hozott zárt, falusi életfelfogása, eleinte esküdt ellenségévé teszi mindenféle szervezkedésnek. A szakszervezetekben sokáig csak azt látja, hogy az el akarja ütni a több keresettől, amikor tőle a nyolcórás munkaidő betartását követeli. Holott neki kezét-lábát köti az otthoni adósság, vagy, ami még rosszabb, a városon vásárolt telek és a hitelben történt építkezés. S csak akkor ócsudik fel, mikor betegség, vagy váratlanul rászakadó munkanélküliség összeroppantja faluról hozott terveit.

Az utóbbi hét évben a munkabérek hihetetlen leromlásához is nagy mértékben hozzájárult a faluról beáramló új bérmunkás-tizezrek tudatlansága és a szervezkedéstől való idegenkedése. Amit pedig korlátozta, a munkabérek lemorzsolása s a meglévő szakszervezeti erők meglazítása terén nem bírt elvégezni, azt elvégezte az ostromállapot, a taksza s a kartelárak növekedése. A munkabérek létminimum alá csökkenése és a gyöngye szervezettség éppen azokon a helyeken a legszembeötlőbb, ahová a legtöbb friss falusi munkaerő beözönlött. Az 1930. évi bérekhez viszonyítva, szemben az akkori, heti 4—5—600 lejes gyári keresettel; ma 250—300—400 lej körül ingadoznak a bérek. Az 1920-as évek közepén jólszervezetek voltak a marosmenti fűrésztelepek. Ma itt is siralmasak a fizetések. Valaha kollektívszerződések 70—80 lejes napibéreket biztosítottak, míg a jelenben, teljesen szervezetlenül, még a 25 lejes napszám sem tartozik a ritkaságok közé.

Törvényszerűség van abban, hogy míg a különböző kis- és nagyipari vállalatok-egyre-másra kartelekbe tömörülve uralkodnak az árak és a bérek fölött, addig a falvakból állandóan beáramló ipari munkásság szakszervezetei visszafejlődnek, vagy pedig a különböző kormányrendeletek felosztatják őket.

A romániai Konjunkturakutató Intézet kimutatása az 1930-as nép-

számlálás adatai alapján, a kis- és nagyiparban, beleértve az államasutakat, postát, a szállítási vállalatokat is, összesen 733.160 alkalmazottat mutat ki. Adjuk ehhez hozzá a népszámlálás ama adatait is, melyek a kereskedelmi alkalmazottak seregét 368.370 főnyire becsülik, s így az újabban szervezett vasuti munkássággal együtt százezernyi szervezett munkás birkózik 847.739 szervezetlen munkavállaló érdekeinek megvédéséért is... Hogy a közel egymillió alkalmazottból mennyi a magyar és mely foglalkozási ágakban helyezkedik el, erre nézve az adatok még megközelíthetetlenek. Csak sejteni lehet, hogy a főként Erdélyben virágzó faipar 94.301 főnyi alkalmazottai közül bizonyára a magyar munkás van többségben. A román falvak a földreform következtében kevésbé özönlötték el az ipart s így a Regátba kivándorolt mintegy 150—200 ezer magyar ellepte a gyárakat és az építkezéseket. Ezeket az Erdélyben maradt munkásokkal egybevetve, nem valószínűtlen, hogy a magyar ipari munkás számaránya megközelíti a 200 ezret. De ha csak azt vesszük irányadóul, hogy az ország összlakosságából 10 százalék magyar s az egymilliónyi alkalmazottból is csak 10 százalék a magyar munkás, akkor is kitesz a magyar munkásság száma százezer lelket.

Bármekkora is a magyar munkásság száma, gazdasági érdekvédelme csak annak a pár ezer magyar munkásnak van hathatósan biztosítva, aki más nemzetiségű munkatársaival közös szakszervezetekbe tömörült. A többi 100—150 ezer magyar munkás gazdasági érdekvédelme, szervezetlensége folytán, majdnem egyenlő a semmivel. A félfalusi tömegek most már kezdenek kijózanodni az elveszett falusi paradicsom utáni vágyálmukból, éppen a drágaság következtében lemorzsolódó bérek miatt s az „idegen munkás” elleni uszítások következtében. Ösztönösen segítséget keresnek már a szervezeti ősmunkás tömörülésénél. Csakhogy amíg a falusi munkás eljut odáig, amíg lerongyolódik róla a szürharisnya, addig kiszámíthatatlan károkat okozhat a n a r h i k u s megmozdulásaival önmagának és a városban végérvényesen elproletárizálódott ősmunkásnak és végeredményben nemzetének is.

Egy gazdaságilag aláásott nemzet s ebben a szervezetlen ipari munkás, a néperőt porlasztja szét. A dolgozó nem lehet támasza sem iskoláinak, sem általában nemzeti kulturájának, ha létminimuma nincs biztosítva. Ma annál szükségesebbnek látszik a gazdasági szervezkedés az ipari munkástömegek közt, mivel a most fellendülőben lévő ipari termelés az általános fegyverkezés hatása alatt áll s ha ez egyszer megszűnik, százezrek maradnak munka nélkül. Erre az időre a gazdasági tartalékot és a termelés egészséges irányba tanácsolását csak a széles népi szervezethez biztosíthatja.

Ha valahol nagy feladatok hárulnak az iskolán kívüli népnevelőkre, úgy ezen a téren vár rájuk a legsürgősebb tennivaló. Mert jogaink őszinte őrzője csak m a g a a n é p lehet.

Az erdélyi magyar ipar tizennyolcéves romániai útja

Irta: Bánya i Ernő

A főuralomváltás óta eltelt 18 év alatt az erdélyi magyar ipar és kereskedelem helyzete, fejlődési iránya és vagyoni állapota is nagyon megváltozott. A régi Magyarországon évszázados elhelyeződése alakult ki a magyar iparnak és kereskedelemnek, melynek főpontja természetesen a főváros, Budapest volt és azonkívül volt néhány vidéki centrum is. Ezek közé tartozott ipari szempontból a Romániához került területeken Temesvár, Lugos, Marosvásárhely, kereskedelmi szempontból pedig Nagyvárad, Brassó, Kolozsvár, Szatmár. Az impériumváltással elsősorban ez a területi megoszlás változott meg és ennek megfelelően az ipar és kereskedelem fejlődésének iránya is.

Ez a változás az első években csakis földrajzi jellegű volt. A új határok megvonása következtében és mert a régi kis Romániának még nem volt olyan fejlett ipara és kereskedelme, hogy elláthatta volna a megháromszorozódott területet, azonkívül pedig, mert a háborus pusztítások miatt sok gyár meg is semmisült, vagy csökkent termelő-képességű lett, Erdélyben lassanként önálló ipar kezdett kialakulni olyan városokban is, ahol azelőtt csak kisipar létezett. Így például elougrott Torda, Medgyes, Kolozsvár, Arad és talán első sorban Brassó, míg a kereskedelem terén Nagyvárad és Szatmár hanyatlásnak indult, mert elvesztette úgy közvetítő szerepét, mint legközelebbi vevő-körzetét. Temesvár ipara és kereskedelme a fejlődésnek ebben az inflációs korszakában is megtartotta régi vezetőszerpét a csatolt területeken. Ezzel a fejlődési eltolódással egyidejűleg sok erdélyi magyar kereskedelmi és iparvállalat a fővárosba tette át székhelyét és üzemét.

Tíz évvel ezelőtt a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara értékes és izléses évkönyvet adott ki Erdély természeti kincseiről és ipari fejlődéséről. Az évkönyv olyan időpontban látott tehát napvilágot, amikor a magyar tőke nagyjából még megőrizte régi pozícióját Erdély gazdasági életében, másfelől pedig az egész ország az inflációs konjunktura utolsó fellobbanását élvezte. Ebben az időpontban állapította meg a kamara évkönyve, hogy Erdélyben a háboru óta annyi új vállalat létesült és a meglévő primitív üzemeket annyira modernizálták, hogy a termelés a vasiparban 34 százalékkal, a vegyi és bőriparban 50 százalékkal, a textiliparban pedig több, mint 100 százalékkal emelkedett. Ez a fejlődés Erdély tőkészegénysége, valamint a minden kezdetnél mutatózó tapasztalathiány mellett olyan eredmény volt, amely — az áranyok betartásával — szinte páratlanul állott a háboru utáni Európában. És valóban, a háboru követő nyolc év alatt egész sereg olyan

iparág és vele kapcsolatos kereskedelmi szakma alakult ki, amely régebben nem létezett Erdélyben.

A vas és fémiparban mutatkozott meg elsőnek ez a fejlődés. Az új országhatárok következtében a vajdahunyadi állami vaskohók, amelyek a háború előtt és alatt rengeteg nyersvasat és acélt küldtek a magyar állam Zólyombrezói és diósgyőri vashámoraiba feldolgozás végett, azt nem tudta többé megtenni és így az erdélyi vasipar, amely annak idején 100 százalékosan magyar kézben volt, kénytelen volt az egész termelési programját átállítani és olyan áruk gyártására berendezkedni, amelyet régebben máshonnan kapott a piac. Az új termelési és piaci feltételekhez való hozzáigazodás azonban nagyszabású befektetéseket igényelt. Vagyis tőke kellett és mert ezt a tőkét többé nem szerezhették meg sem Budapestről, sem Bécsből, a bukaresti nagybankok, az Ipari Hitelintézet és a Banca Națională hitelforrásait kellett igénybe venniük. Ez természetszerűleg azzal járt, hogy a nagyobb vasipari és fémipari üzemek, mint például a Resicai Vasművek, az aradi Weitzer János vagongyár (a későbbi Astra), valamint több más középüzem román kezekbe ment át, vagy jórészen elvesztette magyar jellegét.

Az így pénzügyileg megerősített nagyvállalatok árnyékában azonban a vasfeldolgozó üzemek egész légiója keletkezett és a kiszorult magyar tőke jelentős része ezekben a kisebb üzemekben helyezkedett el. Hogy csak egyetlen példát említsünk meg, ott van az aranyosgyéresi Sodronyipar Rt. esete, mely elsősorban kezdett hengerhuzalt gyártani Erdélyben és ennek a huzalnak a feldolgozására valami 10—14 sodronyszövő és fonó üzem keletkezett, kivétel nélkül magyar tőkével. Vagy amikor a Kaláni vasgyár berendezkedett vaslemez gyártására, úgy fellendült Erdélyben a bádógaruk gyártása, hogy ma is majdnem minden nagyobb városban van egy-két ilyen üzem és pedig ugyyszólván csak magyar kezekben.

Miután a városi magyar lakosság egyre jobban kiszorult a közpályákról, természetes volt, hogy mindenki, aki tehetett, a szabadon maradt ipari és kereskedelmi pályákon keresett boldogulást. Így történt az, hogy Erdélynek talán legfontosabb ipari és kereskedelmi ága, a faipar és fakereskedelem még ma is nagyrészt magyar kézben van, ha közben az agrárreform az erdők javarészét el is vette magyar tulajdonosaitól. Különösen 1920 és 1922 között az erdélyi faipar akkora fellendülést ért el, amelyhez hasonló ritkán fordul elő a gazdasági életben. Már abban az időben Erdély és Bánát területén körülbelül 600—700 gatter működött, amely évente mintegy 2 millió köbméter gömbfát dolgozott fel. Az iparral párhuzamosan fellendült a fakereskedelem is és volt egy idő, amikor nyugodtan lehetett állítani, hogy az erdélyi magyarságnak legalább a fele fából élt. A termelés és kereskedelem sulypontja évekig a Marosmente és a Székelyföld volt, de kivette a részét a fakonjunkturából Arad vidéke és a Bánság is. Sajnos azonban, a legtöbb vállalat túlméretezte magát és amikor bekövetkezett a nagy világválság, rengeteg faipari vállalat omlott össze, vagy került ki magyar kézből. A Maros völgye elvesztette egykori jelentőségét a faipar és kereskedelem terén, amelyet talán soha

többé nem tud visszaszerezni. A mostani újabb konjunktúra főleg a Székelyföld, Máramaros és a Bánság faiparában és kereskedelmében érezhető. A fakereskedelem főközpontja Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, az utóbbi kettő különösen tüzfában.

A faipar fejlődésével párhuzamosan fejlődött Erdélyben a magyar bútorigar is, Marosvásárhely és Arad központtal, valamint Máramarossal. Ma ugyyszolván egész Romániát ezek a magyar bútorigari központok látják el igényesebb áruval. Egy-két nagyobb gyártól eltekintve, a bútorigar főképpen kisipari összefogások kezében van. Egyidőben az erdélyi magyar butorból sokat adtak el külföldre is.

Teljesen új iparág Erdélyben a parketta gyártás, amely ugyancsak nagyrészt magyar kezekben van. Egész sereg vagonjavító üzem is létesült a háboru után, de ezek elől a feltörő regáti vállalatok és a CFR saját műhelyei lassanként elvették a munkát. Majdnem azt lehet mondani, hogy a famegmunkáló ipar, a kádáripár, a kefégyártás, a kaptafagyártás, a ládaipar, játékgártás valamint az iskolai butorok gyártása Erdély magyarságának nemzeti foglalkozása. Ezen a téren a magyar szorgalom, ügyesség, alaposág és felkészültség olyan fejlődést vivott ki ugy minőségileg, mint mennyiségileg, hogy sikeresen veheti fel a versenyt a sokkal régebbi iparosodásu külföld hasonló, termékeivel.

A faiparhoz tartozik még a papirgyártás is, amely a háboru előtt Erdélyben nagyon kezdetleges volt, ma pedig majdnem ki tudja elégiteni a mindennapi szükséglet minden kívánalmát. A két régi erdélyi papirgyár román, illetve bukovinai kézbe került, de helyettük megalakult a nagykárolyi papirgyár, amely magyar vállalat.

Nagy fejlődést ért el a háboru óta Erdélyben a textilipar. Tíz évvel ezelőtt már 19 textilüzem dolgozott Erdélyben, amely 16.6 millió aranylejes beruházást képviselt és 7000 lóerővel, valamint 10.000 alkalmazottal közel 2 milliárd lej értékü árut termelt. Sajnos, nincsenek semmiféle adatok arról, hogy milyen ma a magyar kézben levő ipari és kereskedelmi vállalatok száma, de kétségtelen, hogy 1927 óta az erdélyi textilipar műszaki színvonala, termelőképessége és üzemi létszáma legalább 50 százalékkal emelkedett és a vállalatoknak legalább 70 százaléka magyar kézben van. Ugyancsak a háboru után alakultak ki Erdélyben a nagy textilkereskedelmi vállalatok is a melyek nemcsak erdélyi, hanem regáti és bukovinai, valamint külföldi árut is hoznak a piacra. Ennek a kereskedelemnek a központja Temesvár és Arad, kisebb mértékben Nagyvárad, mint ahogy a magyar textiliparnak a centruma is itt van. Általánosságban azonban nincs olyan erdélyi város, ahol ne működne legalább egy-két textilgyár, vagy kötőszövőüzem.

Ujabbán szép lendületet vett a háziipar a textilgyártásban, különösen a Marosmentén és a Székelyföldön, míg az alföldi részeken a len és a kenderipar áll fejlődés előtt. A textilipar különben még sok lehetőséget tartogat a magyar tőke és vállalkozókedv részére. Országos viszonylatban is vezelőhelyen áll az erdélyi magyar ruhakészítőipar, amely ugyancsak kisiparosok szövetkezése révén

fejlődött ki, különösen Aradon. A városi konfekciókereskedelem is magyar jellegű.

A bőripar terén a fejlődés olyan szembeszökő, hogy köztudomású tény. A háboru előtt az erdélyi bőripar csak talpat és gyengemínőségű felsőbőröket tudott előállítani elégtelen mennyiségben. Ma nincs az a bőráru, amelyet az erdélyi gyárak ne állítanának elő majdnem korlátlan mennyiségben. Talán tultermelés is van ebben az iparágban, azonkívül pedig éppen a gyárak hallatlan technikai fejlődése tönk szélére juttatta az egykori virágzó erdélyi magyar timáripart és végveszéllyel fenyegeti a lábbelikészítő ipart.

A háboru előtti Erdélyben vegyiipar alig létezett. Ma viszont hatalmas üzemek állítják elő a legnehezebb kemikáliáktól kezdve a legkényesebb gyógyszerekig a vegyészet egész sereg termékét, a kénsavtól, a műtrágyán keresztül egészen a szérumokig és egyéb különlegességekig. Ezeket az üzemeket mind a magyar tőke és kezdeményezés hozta létre és tőkéltesítette. A könnyű vegyicikkekben ma már egészen nagy tultermelés és verseny tapasztalható.

A primitív erdélyi üvegyártás helyett ma teljesen modern üzemek állítják elő a földgázvidéken a legfinomabb cseh árukkal vetekedő üvegneműeket és a táblaüvegtől eltekintve, amely kartalcikk, gyilkos árversennyel tönkretették az üvegkereskedelmet. Számos új mészgyár, téglauzem, gipszgyár, enyvgyár és egyéb vegyi üzem van ma Erdélyben, magyar kézben, ami a háboru előtt nem volt, vagy nagyon kezdetlegesen dolgozott és csak helyi viszonylatban. Végül magyar kézben van az erdélyi cukoripar nagyobbik része is, azonkívül nagyszámu cukorfeldolgozó üzem.

Ebbe a csoportba tartozik a kőbányászat is, amelynek jelentős része magyar kezekben van, akárcsak a cementfeldolgozó üzemek, márványüzemek, tükörgyárak és a cserépipar tulnyomórésze.

Az élelmezési iparban, amely nemcsak Erdély, hanem egész Románia legnagyobb iparága, az egyes csoportok fejlődése teljesen ellentétes irányt mutat. A husiparban egy-két egészen kimagasló magyar vállalata van az országnak, míg a tejtermékek ipari feldolgozása csak az utóbbi években vett komoly lendületet. Ugyanez vonatkozik a növényolajiparra is.

Ezzel szemben az élelmezési ipar két legfontosabb ágában, a malomiparban és a szeszgyártásban majdnem katasztrófálisnak mondható visszaesést mutat az elmúlt 18 év mérlege. A nagy gazdasági válság, valamint az ujonnan bevezetett osztályozási és ellenőrzési rendszer egyre jobban sorvasztja ezt a valamikor virágzó két iparágat. Nem túlzás, hogy az utolsó 10—12 évben a közép- és nagymalmoknak körülbelül egyharmada megszűnt, a többi része pedig minimálisra csökkentette a termelését.

A szeszipar haldoklása, illetve halálraitéltsége még közismertebb. A legtöbb gyár csak azért dolgozik minimális kapacitással, hogy el ne veszítse a termelési kontingensét, de különben a szeszgyáraknak körülbelül 70—80 százaléka beszüntetné a működését. Hacsak valami gyökeres változás nem következik be a mindenkori kormányok szeszpoli-

tikájában, ez az iparág, amelynek a mezőgazdaság, valamint az állat-
kivitel is sokat köszönhet, soha többé nem fog talpra állani.

Befejezésül közreadunk egy statisztikát az Erdélyben működő ma-
gyar tőkéjű, vagy magyar jellegű iparvállalatok mai helyzetéről. Az
adatokat az iparügyi minisztérium évkönyvéből állítottuk össze, illetve
válogattuk ki, vállalatról-vállalatra, ipari csoportok szerint. Ez az első
kísérlet arra, hogy az erdélyi magyar iparról statisztika készüljön. Saj-
nos, a hivatalos adatok egyrészt nem teljesek, másrészt nem a leg-
frissebbek. Mindamellet az alább következő kimutatás megközelítő-
leg hű képét adja a ma Erdélyben található magyar iparvállala-
latoknak.

	Cégek száma	Befektetett tőke	Munkáslétszám
Vas- és fémipar	95	456.560.000	5.195
Fa- és bútorigar	207	866.627.000	12.770
Textilipar	120	1.702.565.000	11.091
Bőr- és cipőipar	47	679.460.000	4.938
Vegyőipar	76	502.060.000	2.952
Építőanyagipar	105	646.240.000	7.261
Őveg- és agyagáruipar	18	245.300.000	1.488
Élelmezési ipar	268	2.633.560.000	6.665
Papir- és nyomdaipar	58	428.000.000	3.320
Összesen:	894	8.160.372.000	55.687

Olyan adatok, amelyek alapján a legutóbbi 18 évbeli fejlődést,
vagy visszafejlődést hitelt érdemlő módon le lehetne mérni, nincsenek.
Mint ahogy a nagykereskedelemre vonatkozólag sincs semmiféle össze-
gyűjtött és megbizható adat.

A szabad foglalkozások

Irta: Vita Sándor

A nemzet életének irányításában, jövőjének formálásában, kulturájának megteremtésében, politikai magatartásának kialakításában, gazdasági fejlődésének megalapozásában a középosztály a legfőbb tényező. Történelmi múltjánál, kulturált voltánál és gazdasági függetlenségénél fogva a nemzet egyetemes érdekeit szolgáló társadalmi, művelődésbeli és gazdasági fejlődésnek leghivatottabb irányítója és biztosítója tud lenni. Ahoz azonban, hogy ezt a feladatot vállalni tudja, szükséges, hogy egészséges világszemlélete, kulturális felkészültsége, gazdasági függetlensége és különösképpen hivatástudata legyen.

Középosztály alatt értik nyugaton mindazokat a rétegeket, amelyek a nagytőke és a proletáriátus két szélsősége közé esnek, tehát nemcsak az u. n. értelmiségieket, hanem a kisiparost, kereskedőt, stb. is. Nálunk e szónak más jelentést szoktak adni és csak az értelmiségieket számitják ehez az osztályhoz. Történelmi okok játszottak közre, hogy ez a középosztály nálunk másként fejlődött, mint a nyugati államokban.

A főhatalmi változás előtt ez a szűkebb értelemben vett középosztály társadalmunknak kb. 4—5 százalékát tette ki. Akkor elsősorban azok alkották, akik fix állásokban, állami, megyei, községi hivatalokban működtek. Ennek a tisztviselői osztálynak jelentős része az impériumváltozás után elhagyta Erdélyt. A középosztály ittmaradt része most már nagyobbreszt szabadfoglalkozásuakból és a magánvállalatoknál elhelyezkedett értelmiségekből áll. Ennek a két rétegnek az érdekei és problémái nem mindenben azonosak, a közös kisebbségi sorson kívül inkább csak az értelmi munka megbecsülése képez közöttük közösséget.

Aligha tagadható, hogy a középosztálynak mind a két rétege mai összetételében, gondolkozásában, szellemében, valamint anyagi helyzetét illetőleg is válságos helyzetben van. Ennek a válságnak okai társadalmiak és gazdaságiak egyaránt, következménye pedig, hogy a középosztály feladatát kellőleg betölteni nem tudja. Középosztályunk heterogén összetételű, nem egységes szelekció által alakult ki, nem frissítette fel önmagát. Osztályszerű összezárkózása és túlzott formalizmusa elválasztják a tömegektől, tévhitei látszatmorálja, egyoldalú életszemlélete nehezé teszik számára azt, hogy a változott viszonyok közt megtalálja a maga helyét és szerepét a társadalomban.

Ezek a hibák nem csupán a nemzet fejlődése szempontjából jelentenek meggondolkoztató problémát, hanem különösen középosztályunk egészséges utánpótlását nehezitik meg. Az állami pályák az utóbbi évek során bezárultak előttünk és jóformán csak a szabad pályák — ügyvédi, orvosi, tanári, kereskedői, stb. — állanak nyitva. Látszólag az állami, megyei, városi hivatalokból való teljes kiszorítottágunk okozza

azt, hogy komolyan foglalkozunk a szellemi proletáriátus kérdésével. Ha azonban a kérdésnek jobban a mélyére nézünk, be kell ismernünk, hogy igen nagy része van ebben a középosztályunk előbb említett egyoldalú életszemléletének és ebből kifolyólag a helytelen pályaválasztásnak. Nyilvánvaló, hogy amikor középosztályunk jóformán a szabadfoglalkozásuak rétegére szűkül össze, döntően fontossá válik a pályaválasztás kérdése, hiszen a szabad pályákon bizonyára nyílik még érvényesülési lehetőség mindenki számára, aki pályáját okosan, a helyzet ismeretében és hajlamainak megfelelően választotta meg. A pályaválasztás tehát meg kell feleljen a lehetőségeknek és a közösség szükségleteinek is. Ma nyilvánvalóan az fog tudni legjobban boldogulni, aki saját magának tud egzisztenciát teremteni, akiben megvan az akarat és erő a továbbjutásra s aki le tudja vetni magáról középosztályunk hagyományos előítéleteit. Társadalmunknak mai szelleme azonban nem kedvez az önálló egzisztenciaalapítás tervének, mert szinte beteges diploma és bizonyítványtisztelet él benne. A tömeg tiszta formalizmusnak tekintti az egész diploma és műveltségügyet, amely hozzásegít a fizikai munka nélküli viszonylag kényelmes „uri” élethez. A bizonyítványok és diplomák kizárólagossága szüli az értelmiségiek káros osztályöntudatát és akadályozza az észszerű pályaválasztást. A középosztályból még ma is szinte ki van zárva mindenki, aki anyagi, vagy szociális okok miatt nem juthatott diplomához és igen sokan még mindig szeretik a diplománélkülieket valahogy alacsonyabbrendűeknek tekinteni. Természetes, hogy amíg ez a közszellem uralkodik, hiábavaló arról beszélni, hogy a szülők a sokszor hasznavehetetlen diploma megszerzése helyett inkább gazdasági, ipari, technikai pályák felé irányítsák fiaikat.

Sokat beszélünk ma értelmiségi tultermelésről. Kérdés, valóban több tanult embert termelünk-e, mint amennyi elhelyezhető, vagy esetleg csak egyes pályákon mutatkozik ez a tultermelés, míg ugyanakkor vannak elhanyagolt pályák is. Kétségtelen, hogy egyes pályák tulzsfoltaknak látszanak. Így például elsősorban a tanári pálya, amely, úgy látszik, a maga biztosnak ígérkező, nyugodt elhelyezkedési lehetőségével a tisztviselő élet után vágyódó fiatalokat vonzza magához. Felekezeti középiskoláinkban ma mintegy 500 tanár működik, kis fizetésükből minimálisra lecsökkentett igényekkel; ezeknek is mintegy háromnegyedrésze már a fiatalabb nemzedékhez tartozik, így nem kétséges, hogy a kolozsvári egyetem közel 200 magyar tanárjelöltje közül belátható időn belül csak egy töredék fog tudni elhelyezkedni. Valamivel kedvezőbb a helyzet a jogi pályán. Nálunk szinte dogma, hogy a jogvégzett ember minden vezető állásra alkalmas. Ez a jogászhegemonia már egymagában megvilágítja intellektuális formalizmusunk egészségtelenségét, de érthetővé teszi, hogy miért törekszik fiatalságunk jelentős része ma is a jogi pálya felé. Igaz, Erdély magyar ügyvédek száma legutóbb 550 körül volt, ami 20 százalékát teszi ki az összes erdélyi ügyvédeknek — az arányszám tehát itt alatta marad a magyarság erdélyi arányszámának. Amíg országos viszonylatban 1300 lakosra esik egy ügyvéd, addig egy magyar ügyvéd 2.800 lakosra esik. Az egyetemen a magyar joghallgatók száma nem haladja meg a magyarság

erdélyi arányszámát, mégis az ügyvédi pálya (más elhelyezkedése ma jogászaiknak aligha lehet) egyre kevesebb lehetőséget nyújt. A magyar közönség nem támogatja öntudatosan a magyar ügyvédeket, de az ügyvédi pályán általános tultermelés is mutatkozik, a megélhetés egyre nehezebb lesz és nem egyszer tapasztalhatjuk, hogy hajdan jól menő ügyvédi irodák is egyre nehezebben tudják fenntartani magukat. Talán a nehezebb élet leszoktatta a felesleges pereskedésről az embereket, mindenesetre a kisebbségi ügyvéd élete ma már nem gondtalan és irigylésreméltó.

Az orvosi pályán kedvezőbb a helyzet. A magyar orvostanhallgatók száma az egyetemen nem éri el a 13 százalékot sem, az alsóbb évekre egyre kevesebben tudnak beiratkozni s így a jövőben feltétlenül számolnunk kell magyar orvoshiánnyal. Pedig számos példa bizonyítja, hogy főleg kisebb városainkban a szakmájukban képzett fiatal orvosok kitűnő megélhetési találhatnak. Falun pedig alig van orvos, — igaz, nem is szívesen veszik igénybe — s így meg kell állapítanunk, hogy ez egyike azoknak a pályáknak, ahol tehetséggel, szorgalommal, ma is igen jól lehet boldogulni. Ha pedig pusztító népbetegségeinkre, a csecsemőhalandóságra, népünk hiányos és helytelen táplálkozására gondolunk, nyilvánvalóvá válik, hogy a magyar orvosokra kisebbségi életünkben legalább akkora feladatok várnak, mint az ügyvédekre. A gyógyszerészek elhelyezkedési lehetősége a főhatalmi változás első éveiben volt kedvezőbb. Ma egyre szaporodik a gyógyszertárak száma és ugyanakkor nehezebbé, bizonytalanabbá válik a megélhetés. De ez a pálya vállalkozó kedvű és szellemű emberek számára sok lehetőséget rejt magában, gyógynövénytermelés és értékesítés, drogista és gyógy-cikkek készítése és forgalombahozatala, stb. révén.

Kisebbségi életünkben az egyházaknak és azok munkásainak szerepe válik egyre jelentősebbé. Talán a fokozott jelentőség, esetleg azonban részben a szerény, de biztos megélhetés is viszi ujjabban annyira szívesen a papi és tanítói pályák felé a fiatalságot. A mostoha idők fokozottabb felelősséget és éberebb magatartást követelnek a magyar paptól és tanítótól. Nemcsak népének lelki vezetője és pásztorja, hanem a népnevelés apostola, a gazdasági élet megszervezője, a szövetségi ügy harcosa, az igazi magyar dalkultusz ápolója, sőt néha még a politikai élet irányítója is kell legyen. Városi közönségünk természetesnek tartja, hogy a pap és tanító kötelessége falujának, népének minden kérdésével foglalkozni, anélkül, hogy eszébe jutna, hogy saját maga, a maga városi közösségében minden ilyen természetű közéleti munkát elhárítani igyekszik magától. Közben azonban a papnak és még inkább a tanítónak a mindennapi kenyérért is küzdenie kell és miközben önfeláldozó munkával szövetkezetet, dalárdát, gazdakört vezet, foltos ruhában kell járnia, gyermekeit nem tudja taníttatni és a civilizáció vívmányait egyre elérhetetlenebb távolságra ragadja tőle a sors.

Ha figyelemmel kísérjük, hogy középiskoláink végzett növendékei milyen pályákon igyekeznek elhelyezkedni, azt fogjuk látni, hogy nagy többségük az értelmiségi pályákat, az orvosit, ügyvédit, papit, tanárit választja. Évek során át azonban — anyagi okok, vagy esetleg a szor-

galom, kitartás hiánya miatt a beiratkozott hallgatóknak nem is jelentéktelen része kimarad az egyetemről, hazatér falujába, vagy városába és ott keserűséggel a szívében, céltalanul éli életét, vagy igyekszik valami kisebb hivatalba bejutni és másolási, meg iktatási munkával tölti napjait. De ha meg is szerzi diplomáját, az ma megélhetést nem mindig biztosít számára, a diplomás munkanélküliek pedig a társadalomnak egyik legnehezebb és aligha megoldható kérdését jelentik. Ha fizikai munkás lenne, senki sem csinálna nagy gondot eltartásából, több esélye is volna rá, hogy a maga lábán éljen meg, míg így, azon a címen, hogy diplomája van, eltartást igényel. Társadalmunk pedig nem tud arról gondoskodni, hogy ne termelődjenek ki el nem helyezhető tömegek. Az egyetemen szívesen segíti a tehetségteleneket is, de azután, azon a címen, hogy megvan a diplomájuk, minden segítséget megvon tőlük. Az elhanyagolt foglalkozásokat senki számon nem tartja, a végzett fiataloknak a megélhetést nyújtó pályák felé való irányítása terén is alig történik valami. Lám, a szászoknál a maturandusok többsége az ipar és a kereskedelem, meg a technikai pályák felé törekszik és nem fizetéséből, hanem vállalkozásának jövedelméből akar megélni. Nem is beszélhetünk nálunk szellemi tultermelésről. Hiszen lehet tultermelésünk tanárokbán, vagy ügyvédekben, de képzett, művelt, széles látókörű emberekből talán soha nem lehet elég. Nem arra van tehát szükség, hogy a középiskolában a mainál lényegesen szigorubb szelekciót alkalmazzunk, hanem arra, hogy a végzett középiskolásokat igyekezzünk gyakorlati pályák felé irányítani, ahol a maguk erejéből is meg tudnak élni. Az, hogy szellemi tultermelésről panaszkodunk, mutatja, hogy nem tudunk kiemelkedni abból a régi gondolatkörből, amely az ember létének alapját a biztos fixjövedelemben, vagy a tőkében, mindig valami külső erőben kereste. Amint ezeken tұлnezünk, a dolgozó embert találjuk meg, akit bármilyen módon helyeztek is el, mindig meg tudta keresni a maga kenyerét. Elsősorban az élethez való bátorságot kell megszerezoznünk, hogy megtaláljuk azokat a munkaterületeket, amelyek még ma is megélhetéssel biztatnak.

Elsősorban a gazdasági pályákra gondolunk. Népünk nagy többsége mezőgazdaságból, állattenyésztésből él, felsőbb gazdasági iskoláinkból mégis hiányoznak a magyar hallgatók. Kevés a magyar állatorvos, ipari vállalkozó, közgazdász, kereskedő is. Egészséges iparfejlődésünk szempontjából is fontos volna, hogy az iparosságunk minél több magasabb képzettségű vezetőt tudjon magából kitermelni, mert a gyáripár mai versenyében nem elég a szakma alapos ismerete a boldoguláshoz, hanem szükséges vállalkozási kedv, széles látókör, minőségjavításra való törekvés, a változó igények ismerete és a termelésnek azokhoz való alkalmazása is. Épülőfélben levő szövetkezeti hálózatunk is egyre több szakértő és lelkiismeretes szellemi vezetőt igényel, akikben megvan a képesség a szövetkezetek összehozására, megszervezésére, irányítására. Ebben a munkakörben középosztályunknak számos tagja található idővel elhelyezkedést. Annak azonban, hogy a magyarság nem igyekszik a fixfizetésű, vagy lateiner pályák helyett gyakorlatibb jellegű megélhetési lehetőségeket

keresni, nem csupán társadalmi előítéleteink, vagy tájékozatlanságunk az okai. Legalább ugyanekkora mértékben játszanak ebben közre a tőkehiány és az a mostoha bánásmód, amivel kisebbségi iparosaink, gyárosaink, kereskedőink különösen adókető hatóságaink részéről találkoznak. Az általános gazdasági viszonyok javulásával bizonyára az üzleti és gazdasági élet terén működő szabadfoglalkozásuk helyzete is önmagától meg fog javulni. A közfelfogás átalakulása, mely az anyagi termelésre irányuló foglalkozásokat az őket megillető megbecsülésben fogja részesíteni, s nekik a közéletben is jelentősebb szerepet fog juttatni, bizonyára szintén emelni fogja ezeknek a foglalkozásoknak a vonzóerejét. Mindaddig azonban, amíg hitelviszonyaink nem fognak úgy rendeződni, hogy az olcsó és könnyű feltételű hitel középosztályunk vagyontalan tagjai számára valamilyen formában hozzáférhetővé váljék, magyarságunknak a gazdasági életben való térhódítására — legalábbis jelentősebb mértékben — nem számíthatunk. Hiteléletünk különösen a beruházási hitelek céljaira alkalmas relative olcsóbb hitelek terén akadozik, sőt helyenként a források még ma is be vannak dugulva. Általánosságban igaz, hogy megfelelő tőkeerő nélkül nem tanácsos semmiféle vállalkozáshoz, vagy termelői foglalkozáshoz kezdeni. Hiába lenne tehát önállóság és kezdeményező erő fiatalságunkban, azt csak töredékeiben tudná gyakorlatilag is érvényesíteni, mert vállalkozási kedvét tőke hiányában kamatozatlanul kell hevertetnie, a magyarság gazdasági élete pedig nem elég fejlett és differenciált ahhoz, hogy a középosztály jelentősebb tömegeit tudja foglalkoztatni. Amikor tehát a nálunk annyira tulzásba vitt diplomakövetelést elítéljük, tekintetbe kell azt is vennünk, hogy nálunk aránylag kevés lehetőség nyílik arra, hogy valaki önálló termelőfoglalkozást kezdjen és így az egészséges fejlődés feltételeit nem csupán közszellemváltozásban és tervszerűbb pályaválasztási tanácsadásban, hanem gazdasági életünk megerősödésében, gazdasági szervezeteink kiépítésében is kell látnunk. Amíg önálló gazdasági egyedek százai mennek tönkre egyrészt a mostoha viszonyok, másrészt magyar gazdasági életünk fejletlensége folyán, számolnunk kell azzal, hogy a fiatalságunk szívesebben fogja a számára biztosabbnak, mert kevésbé idegenszerűnek feltűnő lateiner pályákat választani. S mert ezeken a pályákon is egyre nehezebb a megélhetés, városi polgárságunk vagyoniilag hanyatlik, önérzete csökken, alkotásokokra egyre kevesebb az ereje és kedve. Városi közéletünk összezsugorodik, helyi és osztályérdekekbe merül el, középosztályunk saját körében is alig talál alkalmas vezetőkre s így küzdelme lassan ellankad. Nem osztályproblémákról beszélünk tehát. Közösségi érdekeink egyik legfontosabbika, milyen foglalkozási ágakban és milyen elhelyezkedést talál értelmiségi fiatalságunk.

A magyar tőke és tőkeképzés

Irta: Debreczy Béla dr.

A magyar tőke és tőkeképzés kérdésével nem lehet foglalkozni a történelmi múlt ismerete nélkül. Ezért egészen rövid visszapillantást kell vetnünk mindenekelőtt arra, hogy az impériumváltozás időpontját megelőzőleg az erdélyi gazdasági élet forgótőke viszonyai miként alakultak s ebből kiindulva kell megállapítani azokat a változásokat, amelyek e téren az aktuális helyzet kialakulásához vezettek.

Az impériumváltozás előtti magyar gazdasági élet centralisztikus elveken épült fel. Budapest volt a gazdasági központ, itt szaladt össze a gazdasági élet minden szála, itt halmozódott fel a gazdasági élet vérkeringéséhez szükséges tőke s innen áradt ismét szét a központon kívüli termelőhelyekre, hogy onnan a termelő munka eredményei által felduzzasztva, — ismét csak a központba vándoroljon vissza.

A budapesti piacon központosított tőke a budapesti piac fogyasztóterületévé tette az egész akkori országot s a megfelelő saját tőkeerővel nem bíró erdélyi vállalkozások — jelentéktelen kivételekkel — a saját közvetlen területükön is annyira érezték a központ nagy tőkéinek versenyét, hogy nagyobb szabású vállalkozások, amelyek úgy a tőke, mint a vezetés szempontjából erdélyieknek lettek volna minősíthetők, ki nem fejlődhettek. S ha mégis voltak nagyobb erdélyi bankok, vagy vállalkozások, azok is a budapesti tőkék alapításai, expozitúrái voltak, amelyeknek erdélyiségét csak az erdélyi munka profitteremtő verejtéke s a nyersanyag erdélyi volta adta meg. De a tőke s a tőke révén a vezetés a központ kezében volt, a jövedelem — Erdélyből kivándorolva — a centrum jólétét növelte s ott sűrűsödött további nyereség lehetőségeket adó tőkeszaporulattá. Még ha volt is néhány, kimondottan erdélyi jellegű bank, vagy vállalkozás, tőkeszegénységük és a budapesti tőke kimondott tulsulya következtében ezek is erre a tőkére voltak ráutalva s ezzel maguk is csatornáivá váltak a gazdasági munkából származó jövedelmek kiáramlásának.

Ebből az okból Erdélyben mégcsak meg sem indulhatott a normális tőkeképződési folyamat, hanem csak a nyersanyag, csak a fizikai munkaerő volt az, amivel Erdély hozzájárult a hatalmas lendülettel előretörő magyar gazdasági élet fejlesztéséhez. Ehez véve azt a körülményt, hogy a mindenkori magyar kormányok maguk is a szélek elhanyagolásával központosító politikai irányt követtek, érthető, hogy Erdély egész élete s így gazdasági élete is érzékelhető megkülönböztetés nélküli részként olvadt bele a centrum egész országot felölelő életkomplexumába.

Ilyen körülmények között jött az impérium változása.

Az impériumváltozás egyszerre és rögtönösen megszakította az

addigi központtal való kapcsolatot, az Erdélyben működő budapesti tőke külföldi tőkévé vált

A nagy változás után az lett volna a természetes és az erdélyi magyarság szempontjából kívánatos megoldás, ha az erdélyi vállalkozásokba fektetett tőke maga is követi a közjogi változások útját, maga is szakít az eddigi centrummal fennálló szoros kapcsolattal, ha erdélyivé válik a szó szorosabb értelmében, ha maga is megosztja azt a sorsot, amelyet a történelmi végzet Erdély magyarsága részére osztályrészként jelölt ki s a szó szorosabb értelmében vett politikum kizárásával bár, de arra törekszik, hogy megőrizze kapcsolatait az erdélyi magyar rétegekkel. Ezen az úton haladva, tekintélyesebb tőke lett volna az, amely magyar jelleggel bír s megkezdődhetett volna a magyar jellegű tőkegyűjtés, a magyar tőkeképzés munkája — még a nyugodt munkát akadályozó politikai feszültség ellenére is.

Az Erdélyben érdekelt tőke azonban nem választotta ezt az utat. Ez a tőke ugyanis — budapesti volta dacára — lényegében az internacionális tőkével azonos. Azzal a tőkével, amely nem ismeri a nemzeti, vagy faji érdekeket, hanem a hozadék, a profit érdekeit tekinti minde nekfelettálló öncélnak s csak addig kendőzi a maga munkáját nemzeti jelszavakkal, amíg ez profitelőnyöket jelent. Érthető tehát, hogy ez a tőke a profitteremtés kellék tárába tartozónak tekintette a skrupulusok nélküli alkalmazkodást s rögtönösen hozzásimult a tényleges állapotokhoz anélkül, hogy osztozkodni kívánt volna még a legkisebb mértékben is a magyar sors hátrányaiban. Érthető, ha ez a tőke óvatosan kerülte a magyarjellegű érdekekkel való szorosabb kapcsolatot s kimondott tartózkodással viseltetett minden olyan megmozdulással szemben, amely, félénk kísérletként, a magyar rétegek gazdasági megszervezésére, magyarjellegű vállalkozások létesítésére törekedett.

Az érdektelen nemzetközi tőke utjaira térő budapesti nagytőke ebből az okból erdélyi vonatkozásban nem tekinthető többé már magyar tőkének. Ezt a jelleget csupán a helyi érdekű tőkecsoportosulások, a vidéki bankok őrizték meg, amelyek saját sorsukat nem különíthették el a magyar néprétegek sorsától. Nem pedig azért, mert részvényeseik, vezetőségük s az ügyfelek nagy táborá is a magyar néprétegből adódott s ez az összefonódottság az említett bankok üzletkörének, létének megszűnése nélkül nem volt megszüntethető.

Az impériumváltásig magyar jelleggel bíró teljes tőkének e megszűlése után már nem bír gyakorlati jelentőséggel annak megállapítása, hogy mekkora volt a leszakadt tőke nagysága, hanem elegendő, ha azt a tőkeerőt vesszük számba, amely megőrizte a maga magyar jellegét.

Ez a tőke nagyjában és általában azonosnak mondható az Erdélyi Bankszindikátus keretében ma többé-kevésbé megszervezett bankok tőkéjével, minthogy a nemzetközi tőkével kapcsolatban álló intézetek — működésük legteljesebb függetlensége érdekében — majdnem kivétel nélkül kiléptek a bankszindikátusból, amelynek korábbi időkben tagjai voltak.

Az Erdélyi Bankszindikátus keretébe 1933 évben 81 magyarjellegű pénzügyintézet tartozott 320 millió lej saját vagyonnal.

Ez a vagyon kétségtelenül kevés ahhoz, hogy a másfélmilliónyi magyarság gazdasági érdekeit kielégíteni legyen képes. Kevés még akkor is, ha különben az erők kifejtésére legalkalmasabb módon volna is megszervezve.

Ez a nyilván korlátolt gazdasági képesség is csökken azonban a legkülönbözőbb körülmények összejárására következtében.

A magyar jellegű bankok helyzetét és vagyoni erejét már az impériumváltozást közvetlen követőleg súlyosan megnehezítette a hadikölcsönök révén szenvedett veszteség, amely részben közvetlenül sújtotta a bankokat, részben az ügyfelek gazdasági helyzetére gyakorolt igen káros befolyást. Sújtotta a Banca Națională üzletpolitikája, amelynek következtében a magyar jellegű bankok hosszú időn át meg voltak fosztva a Banca Națională által nyújtott visszleszámitolási hiteltől, ami a forgótöke érezhető csökkenéséhez vezetett.

Mindezek után ezek a bankok a jelentős részben ingatlanokban elhelyezett saját tőkeerejükön felül a korábbi kapcsolataik alapján még fennálló, de lassan-lassan szűkülő keretű visszleszámitolásra s a betétek szerzésére támaszkodhattak csupán a maguk tőkegyűjtő munkájában s az így nyert, a bankok szempontjából mobiljellegű tartozást képező összegeket voltak kénytelenek kihelyezni. A kihelyezések igen jelentős része azonban ezzel szemben immobil jellegű volt. A földművesek széles rétege ugyanis csak hosszabb idő alatt képes adósságát visszafizetni, márpedig a kihelyezések nagyobb része a földművesekkel szemben fennálló követelést képezett. Aránytalanná vált a betétek nagysága is, mert a bankok mohó módon vetették rá magukat erre az egyetlennek látszó forgótöke forrásra s alaptőkékkel arányban nem álló mértékben vették ezt a forrást igénybe — még tulzott kamatok árán is.

A lej stabilizációját követőleg fellépett a gazdasági krízis. A deflációs jellegű idők hatalmas összegű követelése a pénz vásárlóerejének megnövekedése következtében s az ezzel együttjáró árzuhanások miatt visszafizethetetlenekké váltak az adósok részéről. Ez maga után vonta a bankok fizetőképességének megszűnését. Ugyanez a fizetéseképtelenség akadályává vált annak is, hogy a bankok visszleszámitolás útján juthassanak hitelhez.

A nagymértékű eltolódás kiegyensúlyozása céljából meghozatott az adósságrendező törvény. Ez azonban csak részleges sikerrel oldotta meg a kérdést. Ez a törvény a bankok szempontjából lehetővé tette ugyan azt, hogy az adósságcsökkentés terhére a betétesekre és általában a bankok hitelezőire hárítsák át s ezen az úton a bankok — szinte kivétel nélkül — meg is menthették alaptőkéjüket, mert a legtöbb esetben képesek voltak a saját fizetési kötelezettségeik mértékét tényleges teljesítőképességüknek megfelelő mértékre leszállítani a hitelezőkkel kötött megegyezés útján.

Ugyanezek az egyezségek azonban egyidejűleg tönkretették a bankok és a betétesek és más hitelezők közötti bizalmat, a jövőbeni működésnek ezt az elkerülhetetlen előfeltételét. A betétesek és más hitelezők ugyanis nem voltak meggyőzhetőek arról, hogy az adósságrendező törvény által keresztülvitt nagymérvű adósságleszállításnál a bankok hiva-

tása és szerepe csak a tőkés és az adós közötti kiegyenlítő műveletnek keresztülvitele volt, hanem a néptömegek gyűlölködő érzése teljes mértékben a bankok ellen fordult, a betétesek kizárólag a bankokat okozták az adósságleszállításból származó veszteségekért. A hitelezőkkel való kiegyezés után történt tartozásleszállításokat nem bocsátották meg a visszleszámitolást nyújtó nagybankok sem, amelyek nemzetközi hitelük érintetlensége érdekében maguk nem vették igénybe az egyezségkötés lehetőségének előnyeit s ezzel a visszleszámitolás után való forgótőkenyerés is lehetetlenné vált. Szerepet játszott ennél a hitelmegszűnésnél az is, hogy az adósságrendező törvény által engedett hosszú lefizetési idő következtében immobilekká váltak az eddig — legalább formailag — mobil követelések s ennek következtében hiányzott a visszleszámitolást igénybevevő bankok rendszerint megkövetelt likviditása.

Egyidejűleg megszűnt a magyar bankok szempontjából a Banca Națională hitelnyújtása is.

Mindezek eredményeként a kis magyar bankok üzletköre nagyon összezsugorodott.

Ezt az üzletkör szűkülést egy pár adattal világítom meg.

Az 1934. évről 32 magyarjellegű pénzügyintézet adatai állottak rendelkezésemre. Ez a 32 pénzügyintézet 258 millió lej alaptőke mellett 36.5 millió tartalékalap és 63.6 millió amortizációsalap mellett, tehát 358.3 millió összvagyonnal 273.7 millió betétet kezelte a korábbi inflációs idők maradványaként és 52.9 millió, többnyire visszleszámitolási hitelből eredő tartozása állott fenn. Két évvel később, az 1936. év végén az alaptőkében nincs lényegesebb változás, de a tartalékok összege 6 millióval, az amortizációs alapok 27 millióval csökkennek, a betétek 195.8 millióra, az egyéb tartozások összege 19.2 millióra apad. Csökkent pedig a betétek összege 77,9 millióval, tehát 63 százalékkal. Ugyanakkor az betétek összege 77.9 millióval, tehát 20 százalékkal, az egyéb igénybe vett hitel 33.8 millióval, tehát 63 százalékkal. Ugyanakkor az 1932. évben kezelte teljes vagyon 844.7 millió lejről 210 millióra, azaz 26 százalékos csökkenéssel 634.6 millióra zuhant.

A betétek összegének elbírálásánál figyelembe veendő azonban, hogy a még mindig tekintélyesnek látszó 1934. évi betétállomány nem tekinthető a bank kezelése alatt a betétesek bizalmából álló takarékosági tőkének s a gazdasági élet vérkeringését tápláló, forgótőke céljaira szolgáló vagyontételnek, mert hisz az 1931. évi gazdasági válság s az ezt nyomonkövető adósságrendező törvény következtében ez a tőke az ugynevezett befagyott tőke jellegét öltötte, amely felett a betétesek csak azért nem rendelkezhetek, mert a bankok a visszafizetésre képtelenné váltak. Nem az erő, nem a bizalom jele tehát a betéti tőkék birtoka, hanem ellenkezőleg, a teljesítőképeség hiányának dokumentuma.

Ezek a különleges összeválogatás nélkül átvizsgált adatok egyetemesen is irányadóknak vehetők s így általánosságban is megállapítható, hogy az 1931 után rohamosan rosszabbodó gazdasági helyzet az 1934—1936. években nem javult s az időközben a megriadt betétesek kezéhez kifizetett betétek helyét nem pótolták új betéti tőkék és új hitelek.

A magyar jellegű bankok krízise tehát 1936 végéig nem ért véget, akcióképességük nem nőtt, hanem fokozatosan csökkent egészen a mai időkig.

Ez a megállapítás annyival aggasztóbb, mert ugyanakkor megállapítható, hogy a hasonló válságon keresztülment nagyobb szász pénzintézeteknél az ujjáéledés erőteljes lendülettel kezdődött meg ugyanezen idő alatt, amit mutat az, hogy a Nagyszebeni Általános Takarékpénztár 1936 végén már 186 millió, a Brassói Általános Takarékpénztár pedig 103 millió új betétet kezel. Hasonlóan ezekhez, nagymértékű betétemelkedés állapítható meg az internacionális tőke érdekeltségeiként működő bankoknál is.

Ha kutatjuk ennek a jelenségnek okát, annak megállapításához jutunk, hogy azokon az okokon kívül, amelyeket említettem, még egy további tényező is hozzájárul a magyarjellegű bankok üzletkörének visszaeséséhez.

Ez az ok — szerintem — a magyarjellegű banktőke túlzott szétaraboltsága.

Az a 81 pénzintézet ugyanis, amely 1933-ban 320 millió saját vagyonnal bírt, alaptőke szempontjából a következő megoszlást mutatja: 20 pénzintézet alaptőkéje kisebb, mint egymillió lej, 35 pénzintézet alaptőkéje 1—5 millió, 21 pénzintézeté 5—10 millió s csak 5 pénzintézet alaptőkéje haladja meg a 10 millió lejt. A 320 milliós tőkeerő tehát a szó szoros értelmében szét van tépve. Az egyes pénzintézetek épen ezért a maguk külön-külön vett törpe tőkeerejükkel nem alkalmasak arra hogy felkeltsék, illetve helyreállítsák a gazdasági krízis következményeként elveszített bizalmat a széles néprétegekben. Nem alkalmasak különösen arra a tapasztalt jelenségre tekintettel, hogy — ugyancsak a gazdasági krízis következtében — a betéti tőkék a hozadék érdekeit ma már alárendelik a biztonság érdekeinek s amint azt a nagyobb bankok betétitőkéinek nagymértékű gyarapodása igazolja, a korábban a kisebb bankoknál elhelyezkedést kereső betétek kimondottan a nagyobb tőkékkel bíró bankok felé áramlanak.

A tőkegyűjtés munkájának ezt az akadályát még csökkenthetné a magyarjellegű bankok egymásközi szorosabb üzleti kapcsolata valamelyes mérvben, ámde ez is hiányzik, mert az Erdélyi Bankszindikátus üzleti szempontból alkalmatlan szorosabb kapcsolatok megteremtésére, minthogy kizárólagos feladata a bankérdekek általános védelme.

Ebből a megállapításból következik, hogy a magyarjellegű tőkeképzés útja a tőkék széttépttségének megszüntetése. Ez pedig csak úgy vihető keresztül, ha a mai kis bankok — félretéve a személyi és helyi érdekeket, — legalábbis a középbankok tőkeerejével bíró, gondosan értékelt vagyoni erejű s természetesen kisebb számu pénzintézetű tömörülnek. Ezzel megadnák a lehetőséget ahhoz, hogy az állandóan fluktuáló tőke bizalommal keresse fel a magyar jellegű pénzintézeteket, ezen a réven magyar jellegű bankok a magyar jellegű termelő munkához irányítható az üzleti forgótőkét s ezzel, ha korlátolt mértékben is, életerőt öntsenek a magyar jellegű gazdasági élet vérszegény hálózatába.

Az erdélyi magyar bank- és hitelélet

Irta: Halász Sándor

A magyar bank és hitelélet multja élesen tagozódik. A fordulópont az 1931-es esztendő. Ebben az évben hullámszik végig Európa testén a bankrön, amely e területen mindent elperzselt. E földrengésnek Románia bankjai sem tudtak ellentállani és így még kevésbé a kisebbségi pénzüntézetek. Jó hat esztendő „történelmi távlatából” elfogulatlanul meg kell állapítani, hogy a bankrön előtti egy-két esztendőben érdemtelenül szenvedték el a szemrehányásokat és szidalmakat a pénzüntézetek. Az egész világot megrázkódtató gazdasági válság bomlasztó sugárzásával állottunk abban az időben szemben és részvényes, valamint betevő, egyaránt és vak elfogultságában azt követelte, hogy bár minden összeomlik és alkotó elemeire hullik szét, az ő, néhány millió lej tőkével fundált kis bankja, állja a vihart és maradjon meg. Nincs érdekesebb olvasmány, mint most — idők távlatából — azokat az elkeseredett vitákat és felszólalásokat, sajtóháborukat és megváltást hirdető tanulmányzuhatagokat végigolvasni, amelyek annak idején izgattak és lázítottak.

Azóta, az 1931-es bankrön óta, az egész ország területén nem kelt új életre az a bank-típus, amely annak előtte élt. A földrengés viharából valahogyan mégis kimenekített és talpra-segélyezett pénzüntézeteknek nincs többé olyan szoros kapcsolatuk a közönséggel, nincs olyan mély gyökerük a széles rétegekben, mint valaha volt. Egész egyszerűen és póriasan szólva: az új banktípus hátat fordított az agrár-osztálynak, a kis- és közép-iparral nem foglalkozik, nem tartja ügyfélnek a közép-osztálybeli rétegeket. A mai bank nem pénzüntézet, amely a betéti és kihelyezési összegek kamat-különbözetéből él és éppen ezért sok és olcsó betétet akar, ugyanakkor sok és apró kihelyezést kockáztat, hanem üzlettárs, aki szeret mindenütt, ahol csak röviden lebonyolítható kereseti lehetőség mutatkozik, „benne lenni.” A mai bank csak a három hónapos váltót ismeri, a rövid felmondási idővel megszavazott hitelkeretet, az export-üzletek egész kurta lejáratu és százszázalékos biztonságu meghitelezéseit. Az ötholdas kisbirtokos hasztalan áhitozik ma 20 ezer lejes kölcsön után, a kis- vagy középiparos sem talál bankot, ha „megszorul”. A bankok üzlet politikája szerint ezek az összegek többé nem tételek és az ügyfélnek ez a fajtája nem kívánatos és nem hitelképes kliens.

És a bankoknak e felfogásukban, merev üzleti szempontból, igazuk is van. Mióta a visszleszámitoló Jegybank csak áruváltó fedezetet ismer és a betétes csak az „a vista”, vagy az egy—három hónapos felmondáshoz kötött betétet adja, a kihelyezési politikának és szabálynak is alkalmazkodnia kellett. A kisembert ez a bankpolitika, amely nem önelhatározásos, hanem javarészt kényszerített, nem is fogadhatja el ügy-

felének és mivel a kisember ilyformán kölcsönigényei kielégítését illetőleg teljesen az állami gondoskodás alanyává lett, kisebbségi és így magyar bankéletről beszélni sem lehet.

Ki nem mondott, de általános és már-már begyökerezett szabály, hogy az ötholdas kisgazdát és a két segéddel dolgozó asztalos mestert a különleges rendeltetésű állami bankok látják el szövetkezeteik és hitel-elosztó egyéb szerveik útján. És valóban: ezek az állami bankok működnek, egyik-másik már egész nagyvonaluan és kielégítően dolgozik is. A hiteligények kielégítésénél azonban ezek a bankok — az állampolitikai szemszög mai mértékének figyelembevételével — nem tartják be az 'etnikai' arányt. A kisebbségi kisember ezeknek az intézeteknek adóslistáján fehér holló. A két szék között ilyenformán a magyar tömegek hitel-ellátásának problémája a pad alatt marad. A magyar tőkéek magánintézetei üzletet kötnek és hogy minél jobb és minél több nagy üzletet köthessenek, eltanácsolták a magyar tömegeket. Az államilag szervezett kisember-bankok viszont politikát csinálnak, nacionalisták és irányítottak és így ezeknek a magyar kishitel-éhségét jóllaktatniok nem szabad.

A magyar bank- és hitel-életnek tehát csak multja van, de jelene nincs. A megválaszolatlanság igényével még fel lehet tenni a kérdést: vajjon jövője lesz-e?

*

A mult tapasztaltai a jövődő utmutatásai. Sajnos, az erdélyi magyar bank- és hitelélet multja a jövődőre nézve sem kecsegtet semmi különösebb jóval. A főhatalom változása után alapított, megerősödött és eltérébélyesedett magyar intézetek az erdélyi magyarságot nem reprezentálták. Politikusaink és népmozgalmi vezéreink nehezen ébredtek rá arra, hogy az erdélyi magyarságnak ugyanolyan tőkeerős és nemzetiségű jellegű intézetekre lesz szükségük, mint amilyen intézetei a magyar uralom alatt a román s szász kisebbségeknek voltak. Valahogyan és naivul azt hitték, hogy akár csak annak előtte, ezentul is kap a kis erdélyi vidéki intézet visszleszámitolást, ha nem Budapesttől, hát Bukaresttől és abba az illuzióba ringatták magukat, hogy a háboru alatt kimult hosszú lejáratu annuitásos hitel ismét divatba jön. Ez a hitel fajta a magyar multban egyaránt ellátta a nagy-, közép- és kisbirtokot, a kis- és középiparost és a kereskedőt viszont ellátta a sok, kis és az Osztrák-Magyar Bank által visszleszámitolásokkal bőségesen támogatott erdélyi vidéki bank.

Álltunk tehát és vártunk. A gazdasági ellentállás fegyverként nélkülözhetetlen tőkeképzésre, tartalékolásra és erőgyűjtésre ekkor még senki sem gondolt. Egy néhány „tanulmány” kiáltott ugyan pusztába szót és itt-ott egy-egy szép lélek célzásokat tett arra, hogy a magyarság gazdasági függetlensége életszintünk fenntartásának alapkövetelménye. E szép lelkeket sem hallotta meg senki sem. Ezzel szemben a „magyar” tőke meghallotta, hogy Bukarestben olasz cémát, vásznat és textilt lehet kapni és megállapította, hogy e kiéhezett országországban ezeknek az áruhájtáknak ár-konjunkturája van. Azután később ugyanez a tőke

rájött arra is, hogy a deviza-kereskedelem a banküzlet zsirozója és minden tőkét erre az iparágra vetette. Ma már — idők távlatából nézve — higgadtan és minden szemrehányás nélkül megállapíthatjuk, hogy e magyar intézetek szellemi vezérei magasabb és erkölcsiek által is vezéreltetett nézőpontig fel sem emelkedhettek. Egyrészt képességeik mellett a jövődőt fel sem ismerhették, másrészt beleestek elhatárolt üzlet-lehetőségük fénycsóvjába és abból, ha akartak volna is, akkor sem tudtak kilátni. Ebben az időben a bank — amely mindig lelketlen üzlet volt és jogosan és szükségszerűen mindig az is lesz — kontárok kezére és perspektiva nélküli önzések büvkörébe került. Egy néhány „tőkés” összeült és bankot alapított. Az alapítók között ott volt a nagy magyar földbirtokos, törtető fiatal ügyvéd, a gazdag mészáros és a megtollasodott kereskedő. Összehozták az alaptőkét, összeverbuválták a betétet, zsirálták a nagyobb intézeteknek az uzsora-kamat határáig elmerészkedett visszleszámitolási hitelét és megkezdődött az üzlet. E gombamódra szaporodott bankok távol állottak attól, hogy magyarok legyenek. Mindössze bank voltak, iparág s az egyéni érvényesülés és lehetőség eszköze.

De a másik oldalon, a magyar tömegekben sem ébredt meg a távolabbi megérzés. A betétes is kamatra dolgozott, százszázalékosan kamatra és soha, egy pillanatig sem gondolt arra, hogy heverő tőkének felhasználása, tartalékolása, sorompóba állítás az összmagyarság gazdasági talponmaradhatásának municiója legyen. Hosszu évekig senki sem hitt Trianon időtállásában, azután pedig — a megeszmélés időpontjától kezdve — rövid volt már az idő és kevés lett volna a legáthatóbb erejű propaganda is ahoz, hogy a veszendőbe indult magyar tőke-forrásokat eredménnyel toborozhassunk. A magyar tömegek kezén levő tőke nem ment el magyarnak, hanem elment kamatkutatónak, a magyar bankok alapítására hivatott tőke pedig nem alapított magyar célkitűzésű bankokat, hanem vagy üzletbe fogott és export célokra marhát hizlalt, vagy üzletbe fogott és osztalék-hajzás pénzintézeteket alapított. 1922-ben, mikor még a magyarságnak is volt bőven és elég pénze, az Erdélyi Bankszindikátus, amely abban az időben még szinte százszázalékosan összefogta a magyar bankokat, (a Bánát nem kapcsolódott ebbe a szindikátusba, de a Bánát ez időben magyar bankokat illetőleg valóban elhanyagolható volt) 174 millió alap- és 54 millió tartalék-tőkével „dicsekedhetik.” Ez az alig negyedmilliárdnyi saját tőke 868 millió lej betétet vonzott. Nevetséges számok ezek, ha elosztjuk a magyarság akkori lélekszámával, akkori vagyoni állapotával és ha ezt a magyar tőkét arányba állítjuk azokkal az üzleti lehetőségekkel, amelyek a háboru utáni konjunktúrában Romániában kialakulóban voltak. És a háboru utáni konjunktúra tetőpontján, 1929-ben, a magyar bankok alaptőkéje éppen csak hogy megduplázódott (430 millió) ezzel szemben a tartalékok megnégyszereződtek. A „reszkirozott” és jóakarattal a magyar hitelügyek kielégítésének szolgálatában feljárnított tőkének mondható alaptőke tehát e nagyszerű esztendőben sem erőltette meg magát, habár ez évben, az 1922-es esztendőhöz viszonyítottan, a bankok már négyszer, nagyobb tartaléktőkékkel dicse-

kesznek, ami azt jelenti, hogy az eltelt öt esztendő alatt sokat kerestek. Ugyanannyit kerestek, mint a betétesek, akiknek betétben elhelyezte vagyionfeleslegük az 1922-es esztendőhöz viszonyítva, szintén négyszeres összegre emelkedett és elérte a 3 milliárd 430 millió lejes összeget.

Soha be nem hozható és soha meg nem bocsátható hibát követtek el ezekben az esztendőkben a magyar politika urai. Vissza nem térő konjunkturális évek voltak ezek, amelyekben nemcsak kereseti lehetőségek voltak, de a magyar kisebbségi tömegek eredeti posztjukon még ott állottak és gazdasági élet-nyilvánulásuk elé gátat még nem emeltek. Mindössze az állami és megyei tisztviselők, postás és vasutas rétegek vesztették el ebben az időben élethivatásukat és megélhetésüket. Még csak azt a réteget emelte ki a biztonságos nyeregből az új politikai irányvonal, amely a magyar tőkeképzés szempontjából, ha tényező is volt, de nem volt sorsdöntő elem. Ezekben az időkben földművelés, ipar és kereskedelem egyaránt jövedelmezett, mert világ-lehetőség volt a kereset és haszon, a dúsulás és bőség. Ezekben az időkben azonban senki sem gondolt sem a ciklikusan mindig bekövetkező hét szűk esztendőre és bár árnyékát előre vetette, senki sem vette komolyan figyelembe azt a tendenciát, amely a nemzeti államok alakulásával és azokon belül a nemzeti gondolat mesterséges kitenyészésével odator, hogy a többségi nemzet egyedeinek boldogulását, gazdasági érvényesülését mindenáron kiemelje.

Nem a bankár felelős tehát ezért a történelmileg megbocsáthatatlan gondatlanságért, hanem a politikus, mert a magasabb célok és a távolba néző eszmények nem a kamat-, hanem a népipolitika elengedhetetlen kritériumai. Igaz: volt korona-beváltás és volt földreform, voltak szipolyozó 30—40 százalékos uzsora kamatok és stabilizációs veszteségek is, de az inflációs pánik és a defláció nyomán kitört kamatrabság ellenére is hallatlan lehetőségek között éltünk, talán soha vissza nem térő vagyonosodási folyamban fürödtünk és mindebből a sok jóból nem maradt a magyar hiteligenylés számára semmi specifikusan magyar kisebbségi tartalék és nem maradt sehol egyetlen magyar bank sem.

*

Ami még netán megmaradt volna és amit esetleg, megfelelő politikai irányítás mellett, még magyar célok és rendeltetések felé lehetett volna irányítani, azt megette a konverzió és az új banktörvény. Minden érvelés helyett döbbenetesen bizonyít a mai állapot seregszemléje. Ezen a seregszemlén mindössze egy néhány magyar bank vonul fel: egy néhány emlék. Még itt-ott kihangosodik egy néhány 20—30—40 milliós alaptőke, de mellettük az áruló és felfedő adat, az összezsugorodott, vagy teljesen megsemmisült tartalék. Ez az aránytalanság azt jelenti, hogy a ma még élő magyar bankok legnagyobb része látszatéletet él. Csak papírfarmájuk van, de vázukon nincs hus és a szövetek között nem futnak vérerek. Kiegyeztek konverziós jogcimen, likvidálnak, felszámolnak, fuzióra készülnek. A tiz ujjunkon meg lehet számolni, hogy hány magyar jellegű intézetben van életerő, életigenlés, forgalom és fejlődési lehetőség.

Igy, csupaszon és teljesen leszegényedetten, ahogyan itt állunk, fel kell tennünk a kérdést: quo vadis?

Hová mész erdélyi magyarság ezen az utón? Hová juthatsz el, a mikor olyanok az életkörülményeid, hogy a szó szorosán vett értelmében nincsen tőke-forrás, ahonnan meríteni tudhatnál? Még van egy néhány bankunk, de azok tőkéje, pénze, vagyona, nem magyar célok, magyar rendeltetések számára tartalékolt erő és nem egyéni sorsok helyrebillentésének gyógyszere, hanem árucikk, amelynek történetesen pénz a neve. Ezekből a magyarságnak, a magyar kisebbség egyetemének, nincs mit remélnie és nincs joga bármit is követelni. Ezek magántulajdonok, amelyek merev üzleti célkitűzéssel banküzletté tömörültek. E tőkék nem azért verődtek össze, hogy a magyar kisebbség gazdasági sorsát javítsák, hanem, hogy keressenek. Ez a tőke nem romantikus, nem politikai és nem altruista.

Ilyen tőke nincs is Erdélyben, pedig ilyen tőkére szükség volna és éppen Erdélyben.

*

A reál-politikus kérdez:

— A magyar népi tömegek megsegítésére, hitelellátására, gazdasági támogatására, tudunk-e még megfelelő mennyiségű tőkét összekovacsolni? Van-e még mód arra, hogy az „elhegedült nyár” után e zordon tében ez a kiaszott tücsök, a gazdaságiakban megskalpolt, félreállított és lesóványodott magyarság, valahonnan hitelhez és bankhoz jusson?

És a romantikus idealista válaszol:

— A telepések a történelem során már nem egyszer csudát tettek. Töretlen földek ellentállása ellenére is ültetvények buja zöldje önti ma a mezőket és a szikes steppék szárazságába oázist is varázsolt már az emberi akarat, ész és kéz. Milliók és milliárdok nem pottyannak az égből. A tőkét mindenkinek össze kell hordani, ha „tőkés” akar lenni. Házról-házra, családról-családra, faluról-falura és járásról-járásra kell összehordani és szemként azokat a magyar pénz-morzskákat, amelyek még vannak és amelyeknek — önmegtartóztatás és lemondás árán — lenniük kellene. A családi egy-sors ön- és egymást segítő rendszerét ki kell építeni. Ha e türelemjátékok határán vergődő részletmunka mellé nagyvonalu és elhivatott vezetők állanak, meg is lehet valósítani.

A főhatalomváltás óta meg sem született magyar bank- és hitelélet kitenyésztés a legnagyobbaknak való legnagyobb magyar feladat.

Kivonat az Erdélyi Bankszindikátus

Az erdélyi Bankszindikátushoz tartozott bankoknak és pénzintézeteknek volt:

	1922-ben	1927-ben
		millió lejekben
Alaptőke	174	430
Tartaléktőke	54	212
Betétállomány	868	3.430
Hitelezők	397	694
Kihelyezés	1.283	4.357

Az Erdélyi Bankszindikátushoz a konjunktura legjobb esztendőjében összesen — a Bánát nélkül — 207 intézet tartozott, ezekből 107 részvénytársaság volt, 100 pedig hitelszövetkezet. 1928-ig az Erdélyi Bankszindikátus kötelékébe tartozott egyetlen magyar pénzüintézet sem lett fizetésképtelen és csődbe sem jutott.

A bankok és tőkájük megoszlása a bankrön előtt országrészek és nemzetiségek szerint

1930-ban az országban összesen 1112 bank volt, ebből

az ókirályságban	563	6.955 millió lej tőkével,
Erdélyben	350	2.093 millió lej tőkével.

Az erdélyi pénzüintézetek közül a román, szász, sváb jellegű bankokat leszámítva, 107 magyar intézet maradt 430 millió lej tőkével.

Az erdélyi városok a bankrön előtt egyenként reprezentálnak:

200 millió lejen felüli banktőkét	Temesvár és Kolozsvár
150—200 millió lejes banktőkét	Szeben és Brassó
100—150 millió lejes banktőkét	Arad és Nagyvárad
50—100 millió lejes banktőkét	Szatmár

A többi erdélyi városok összes banktőkéje egyenként 50 millió lejnél alacsonyabbak.

A magyar jellegű erdélyi pénzüintézetek tőke- és betét-megoszlása 1927-ben vármegyék szerint

	Alap és tartaléktőke	Betétállomány
		millió lejben:
Kolozs megye	201	1.556
Bihar megye	174	875
Maros megye	47	285
Szatmár megye	34	254
Fehér megye	28	223
Szilágy megye	24	99
Brassó megye	22	128
Háromszék megye	20	99
Hunyad megye	17	99
Szamos megye	14	77
Torda megye	14	88
Nagyküküllő megye	13	72
Csik megye	8	65
Kisküküllő megye	8	53
Udvarhely megye	5	49
Máramaros megye	3	31
Fogarás megye	1	5
	643	4.125

Az erdélyi nagyobb magyar jellegű pénzintézetek 1937 decemberében

Az alábbi bank adatok az u. n. vörös Compass 1938 című kötetből valók. Csak azokat a bankokat soroltuk fel, amelyeket a Compass, javarészt 1936-os mérleg adatok alapján, felsorol. A tartaléktőkék kimutatásánál nem szerepelnek a különleges tartalékok. A betéteknél viszont a folyószámlabetéteket nem közöltük, mert az ilyen jellegű betét tanulmányunk szempontjait nem érdekli — A felsorolásból, de a Compassból is hiányzik a Magyar Általános Hitelbank és annak adatai. E banknak temesvári, nagyváradí és brassói fiókjai valóban itt nem is sorolhatók fel, tekintettel arra, hogy ezek az intézetek nem erdélyi jellegű bankok, hanem ennek a nagy magyarországi banknak romániai fiókjai.

	Alaptőke	Tartaléktőke millió lejben	Betétállomány
Aradi Általános Takarékpénztár Rt., Arad	32.5	17.0	52.
Aradmegyei Takarékpénztár, Arad	13.5	8.7	58.
Arad-Csanádi Gazdasági Takarékpénztár, Arad	20.—	0.0	12.4
Erdélyi Bank Rt, Kolozsvár	120.—	19.3	1.039.9
Mezőgazdasági Takarékpénztár Rt., Kolozsvár	40.2	0.7	89.6
Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltóbank Rt., Kolozsvár	10.—	3.0	68.7
Transsylvania Bank Rt., Kolozsvár	40.—	0.3	28.9
Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt., Kolozsvár	43.—	1.7	70.2
Kereskedelmi Hitelbank Rt., Kolozsvár	20.—	2.2	20.8
Gazdasági, Ipari és Kereskedelmi Rt., Dés	20.—	1.5	0.8
Egyesült Bank Rt., Nagyvárad	42.—	0.16	8.8
Biharmegyei Takarékpénztár Nagyvárad	42.4	0.445	14.5
Szatmármegyei Takarékpénztár, Szatmár	12.—	6.375	57.0
Marosvásárhelyi Leszámitoló Bank Rt., M.-Vásárhely	20.1	5.8	22.8
Marosvásárhelyi Általános Kereskedelmi Bank, M.-Vásárhely	6.—	1.0	?
Marosvásárhelyi Takarékpénztár Rt., Marosvásárhely	20.—	2.3	35.1
Leszámitoló Bank Rt., Temesvár	24.—	7.4	61.3
Temesvári Bank és Kereskedelmi Rt., Temesvár	62.5	46.0	302.5